

Boer en landschap

Samen werken aan een maatschappelijk gedragen
modern boerenbedrijf in een aantrekkelijk landschap

Boer en landschap

Samen werken aan een maatschappelijk gedragen
modern boerenbedrijf in een aantrekkelijk landschap

(o) Inhoudsopgave

Inhoud

1. Inleiding	... 6
2. Analyse / hoe was het?	... 10
3. Analyse / hoe is het ?	... 22
4. Visie op het vraagstuk boer en landschap	... 36
5. Organisatie en proces	... 60
6. Aanbevelingen	... 64
7. Bijlage	...66
-samenvatting keukentafelgesprekken	
-factsheet (GLB)	
Colofon	...74

(1) Inleiding

6

Aanleiding

De provincie Fryslân wordt voor 80 % beheerd door boeren. De agrariërs hebben daarmee een groot deel van het landelijk gebied in eigendom en/of beheer en dragen daarmee zorg voor het beeld van het landschap. Tegelijkertijd ziet de sector zich gesteld voor grote veranderingen op het gebied van Europees landbouwbeleid, waterhuishouding, verduurzaming en dergelijke. Ook uit diverse debatten die we de afgelopen jaren in de provincie hebben meegemaakt blijkt de behoefte om dit grote landschappelijke vraagstuk en bijbehorend transformatieproces nader te onderzoeken. Reden voor Atelier Fryslân om zich intensief in het agrarische gebruik te verdiepen en aan de hand van de komende veranderingen te kijken of die veranderingen ook kunnen worden ingezet om de ruimtelijke kwaliteit van het landelijke gebied te vergroten.

Werkwijze

Een complexe opgave die, zo bleek gaande het proces, het best kan worden gevoed door de boeren zelf. Door de problematiek 'klein' te houden, dat wil zeggen met de voeten op het erf en de kavel blijkt de problematiek hanteerbaar en inzichtelijk te kunnen worden gemaakt. Immers elke boer heeft rekening te houden met het grotere landbouwbeleid, maar heeft ook z'n eigen specifieke wensen en omstandigheden. Binnen de individuele bedrijfscontext zit de verandering.

Voor dit advies is dan ook een specifieke werkwijze gevolgd. Bewust is er voor gekozen om te starten vanuit het oogpunt van de individuele boer binnen een afgebakend gebied. Rondom Oldeberkoop bleek een groep van betrokken en gedreven boeren te bestaan, verenigd binnen de natuur- en milieuvereniging Gagelvenne, die graag wilden participeren. Vervolgens is met een achttal boeren de volgende stappen doorlopen:

- Afttrapbijeenkomst (29 november 2011): voorbespreking met boeren en Atelier Fryslân.
- Individuele keukentafelgesprekken (24 + 25 januari 2012): één op één gesprekken tussen boer en Atelier Fryslân: inventarisatie van de vraagstukken per bedrijf.
- Bundelen van vraagstukken op gezamenlijk niveau (februari 2012) en creëren van oplosrichtingen voor vraagstukken op gezamenlijk niveau (maart / april 2012).
- Aantal expertbijeenkomsten die dieper inzicht kunnen geven in oplosrichting en afwegingen (mei/juni 2012).
- Conclusies en oplevering van het advies (september 2012)

De ervaringen vanuit dit proces kunnen vervolgens ook op andere plaatsen in Fryslân en eventueel daarbuiten worden toegepast.

Plangebied

De betrokken boeren hebben hun al dan niet aansluitende land voornamelijk liggen in het gebied tussen Oldeberkoop en de oostelijker gelegen N351 en het gebied tussen Tjonger en Linde. Ook in landschappelijk opzicht is dit door de opbouw uit lager gelegen beekdalen en hoger gelegen gronden een helder afgebakend gebied.

Leeswijzer

Om de problematiek uiteen te rafelen en begrijpbaar te maken is er in dit document consequent een onderscheid gemaakt in het boerenbedrijf en het landschap, hoewel die twee natuurlijk nauw met elkaar verband houden.

In hoofdstuk 2 wordt een analyse gegeven van het verleden. Hoe was het? Hoe is het gebied ontstaan en hoe heeft de landbouw zich ontwikkeld tot wat het nu is.

8 In hoofdstuk 3 wordt stil gestaan bij de huidige stand van zaken. Hoe is het? Wat zijn de ontwikkelingen die op het gebied afkomen, welke keuzes kunnen worden gemaakt. Dit is grotendeels gebaseerd op input van de boeren uit het gebied.

In hoofdstuk 4 worden die keuzes daadwerkelijk gemaakt als onderdeel van een integrale visie. Hoe wordt het? Naast de indeling in hoofdstukken wordt waar nodig in dit advies een kleurrijk diagram gebruikt ter verduidelijking. Het diagram in de vorm van een 'radar' hanteert het onderscheid in boer en landschap en in een zestal taartpunten of invalshoeken (product, water, natuur, financiën, milieu en klant). Invalshoeken die we ook gebruikt hebben in de gesprekken

met de individuele boeren. Drie cirkelniveaus geven de ontwikkeling in de tijd aan van analyse naar visie. Een visie is één, maar hoe je die met elkaar kunt realiseren is twee. Juist in de agrarische sector is het van belang om samen op zoek te gaan naar nieuwe vormen van coöperatie. Dat heeft te maken met de complexiteit van de opgaven en met het gezamenlijke belang om tot 'robuuste' landschappen te komen die zijn opgewassen en voorbereid op de toekomstige veranderingen.

In hoofdstuk 5 wordt een voorstel gedaan voor de toekomstige organisatie en het proces in de vorm van een gebiedscoöperatie. Dit advies wordt afgesloten met een reeks van aanbevelingen.

Essentie

Iedereen in het gebied rondom Oldeberkoop is gebaat bij een aantrekkelijk landschap. Het landschap is daarmee het trotse visitekaartje van de boeren in het gebied. Het landschap vormt immers de weerslag van de manier van boeren. Hoe kan een goede boterham in het gebied verdiend worden en tegelijkertijd modern en maatschappelijk verantwoord worden geboerd? De boeren hebben hiervoor zelf de sleutel in handen. Interessant is het om te kijken of door integraal te denken ook win-win situaties kunnen ontstaan. In dit advies worden hiervoor suggesties gedaan. De verwachte 7% regeling in het GLB-beleid (7% van het landbouwareaal dient in het Europese beleid een natuurdoel te krijgen) en de beheeropgaven van de natuurbeschermende instanties in het plangebied kunnen aan elkaar worden gekoppeld en elkaar verlichten en versterken. Naast deze directe koppeling van belangen zijn er ook indirecte belangen

in het gebied aan elkaar te koppelen. Een voorbeeld hiervan is de toegankelijkheid van het gebied. Door in beperkte mate fiets- en voetpaden aan het gebied toe te voegen wordt de beleefbaarheid en bekendheid van het gebied vergroot. Recreanten en toeristen zijn immers de consumenten van het landschap en van de producten die in dat landschap worden geproduceerd. Ook de boeren en de natuurbeschermers zijn gebaat bij een positief imago van bedrijf en gebied. De bekendheid van burgers bij het maatschappelijk functioneren van boeren en natuurorganisaties is in ieders belang.

Het landschap van de 21e eeuw vraagt om nieuwe vormen van samenwerking.

In dit advies wordt een voorstel gedaan voor een nieuwe vorm van samenwerking tussen boeren, terreinbeherende organisaties (tbo's) en gemeenten. De aloude coöperatievorm wordt nieuw leven ingeblazen in de vorm van een eigentijdse gebiedscoöperatie waarin verschillende partijen kunnen participeren. Op termijn zou deze coöperatie een aantal taken gezamenlijk kunnen uitvoeren zoals een voercentrum of gezamenlijk beheer van gronden. Het voercentrum, in analogie met de vroegere melkfabriek, kan in de toekomst symbool staan voor de nieuwe vorm van samenwerking en kan daarmee een eigentijds baken in het landschap worden.

Status

Atelier Fryslân is een onafhankelijke werkplaats voor ruimtelijke kwaliteit. Het Atelier brengt gevraagd en ongevraagd advies uit over ontwikkelingen op het gebied van ruimtelijke kwaliteit in de provincie Fryslân. Het advies Boer en Landschap is een gevraagd

advies van de agrarische natuur- en milieuvereniging Gagelvenne uit Ooststellingwerf. Op 5 juni j.l. is het concept-advies gepresenteerd aan de betrokken boeren van Gagelvenne. Op 18 september is het advies informeel overhandigd aan de aanvrager en aan gedeputeerde Johannes Kramer (Landelijk gebied en Plattelandsbeleid) op een bijeenkomst in Oldeberkoop.

Een werkgroep bestaande uit betrokken boeren uit het gebied heeft het proces inhoudelijk gevoed. Klaas Sietse Spoelstra (bureau Nij Sicht) heeft het proces intensief begeleid. Hoewel tot stand gekomen in nauwe samenspraak met Gagelvenne is dit een onafhankelijk advies van Atelier Fryslân.

Zonder de openheid, betrokkenheid en inbreng van de boeren uit het gebied zouden we dit advies niet hebben kunnen schrijven. Dank aan familie Graafstra, familie de Wit, familie Frederiks, familie Van de Bijl, familie Van Noordenburg, familie Hof, familie Oppersma en familie Van de Sluis voor hun medewerking.

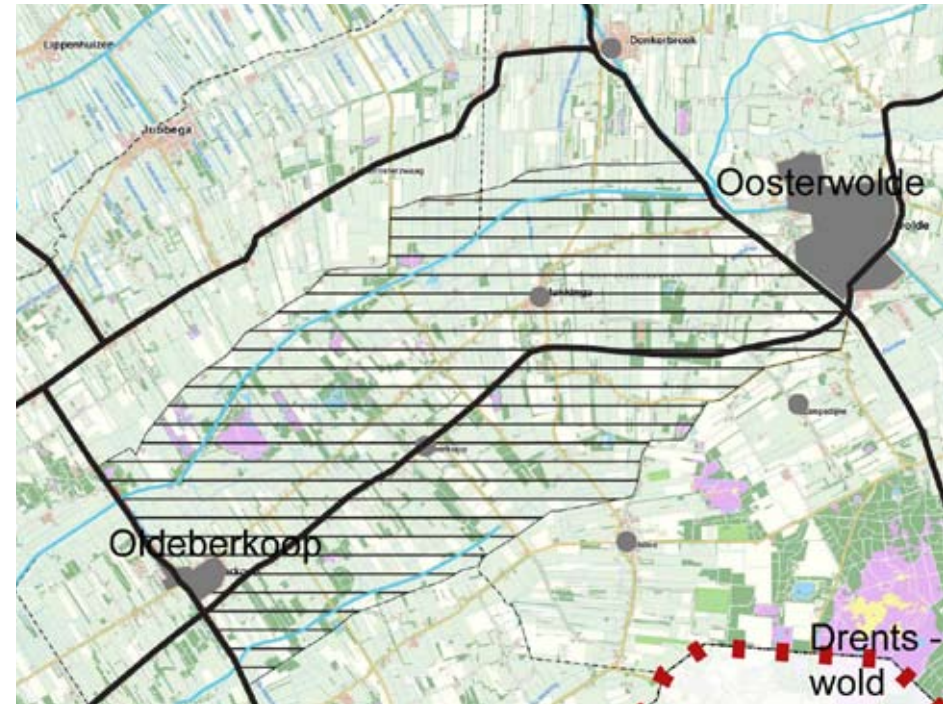
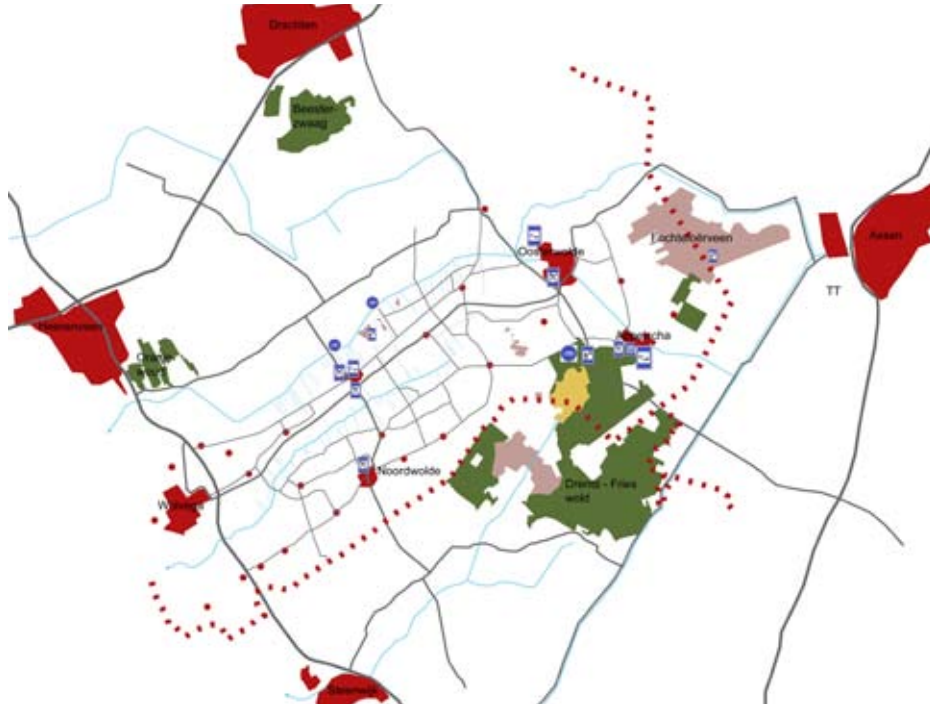
Peter de Ruyter, landschapsarchitect
leider Atelier Fryslân

(2) Analyse / hoe was het?

10

Projectgebied

Projectgebied

Het projectgebied is gelegen in het zuidoosten van de provincie Fryslân (Oost- en Weststellingwerf). Het gebied wordt gedomineerd door de landbouw, natuur en extensieve vormen van recreatie. Overige bedrijvigheid is bescheiden van aard. De recreatie bevindt zich

vooral aan de randen van het gebied bij de bekende natuurgebieden zoals het Drenst-Frysk Wâld, het Fochteloërveen en de omgeving van Oranjewâld. De bedrijvigheid in de vorm van bedrijventerreinen is vooral gesitueerd bij de grotere kernen zoals Oosterwolde en Heerenveen.

Landschap

Het landschap wordt bepaald door venige beekdalen en hoger gelegen zandige ruggen met daarop de kernen met lintbebouwing en de verspreid gelegen boerderijen. Het gebied wordt opgedeeld in groene kamers door de veelal haaks op de beken gelegen houtwallen. Deze krachtige landschapsstructuur op hoofdlijnen is fraai zichtbaar op (historisch) kaartmateriaal.

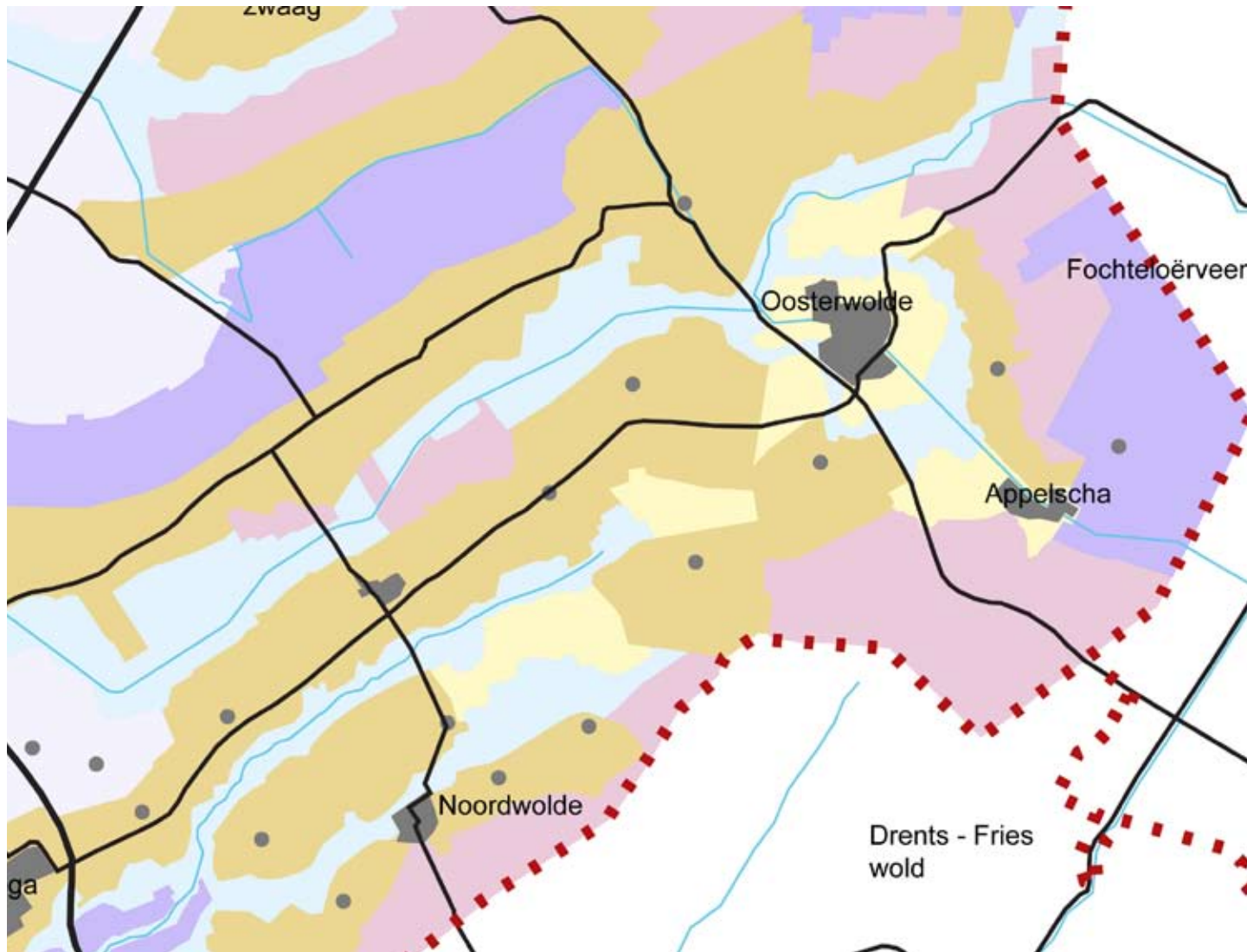
N 353 beplant met Eiken

Tjonger

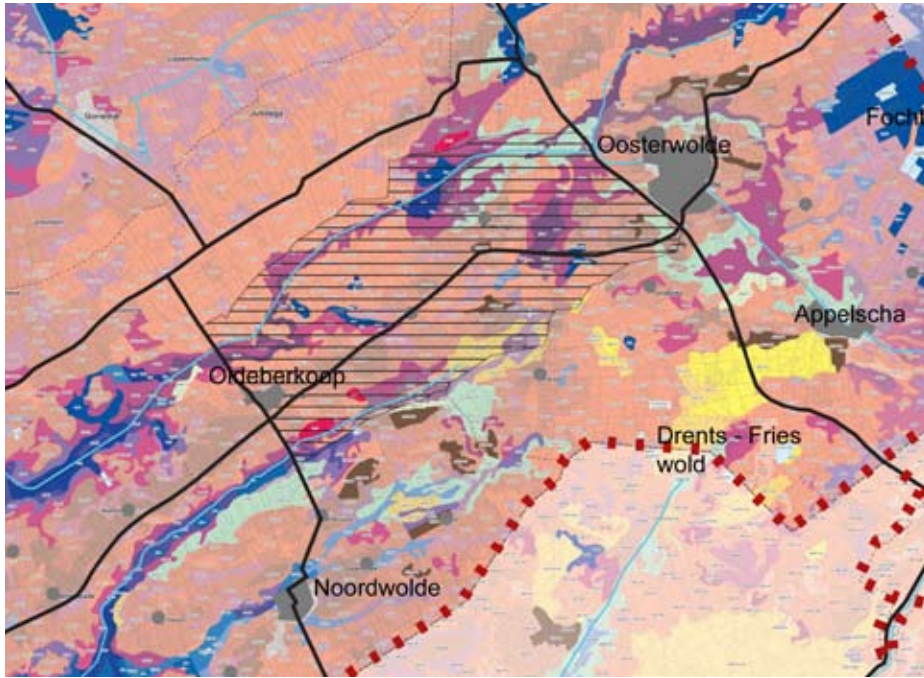

Linde

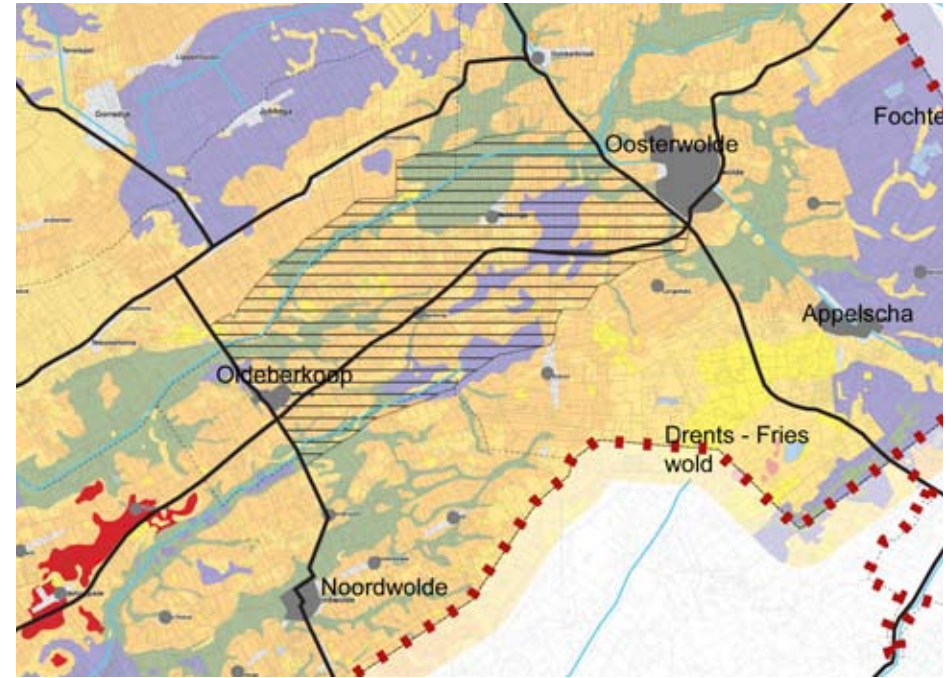
Legenda: landschapstypen

- Beekdallandschap
- Woudontginning
- Strand en zandplaten
- Heideontginning
- Hoogveen ontginning
- Veenweidegebied

Legenda: bodem

	Zeer ondiepe keileem, potklei		Kopveen gronden
	Podzolgronden		Veen
	Podzolgronden lemig fijn zand		Beekeerdgronden
	Moerige eerdgronden		Gooreerdgronden

Legenda: geomorfologie

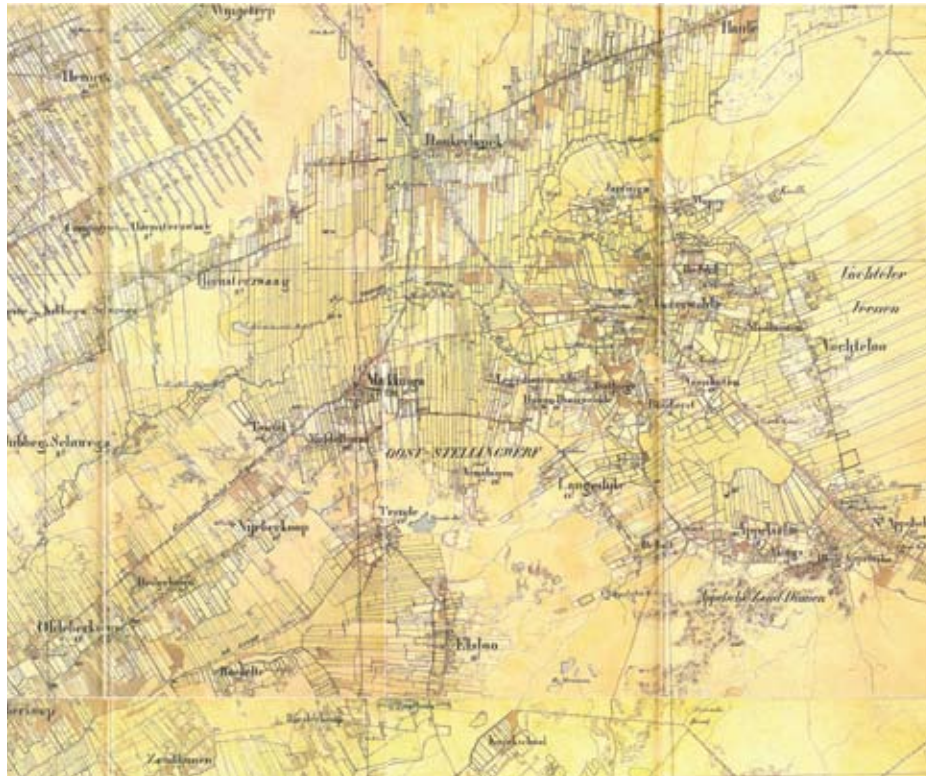
	Grondmorene		Stuwwal
	Dekzandrelief		Water
	Land en stuifduinen		Veenvlakte
	Beeken		

Christiaan Sgrooten 1573

Sibbrandus Leo: de Pauwenkaart 1579

1850

1930

Landbouw

De landbouw was tot in de 19e eeuw gericht op zelfvoorziening. Later ging men zich specialiseren en onderscheiden en werd er geproduceerd voor de nationale en Europese markt (boter voor Engeland). Op dit moment wordt ook in het gebied rondom Oldeberkoop geproduceerd voor de wereldmarkt. Dit betekent een hogere productie tegen lagere kosten om concurrerend te kunnen zijn. Deze continue ontwikkeling heeft ook de nodige ruimtelijke veranderingen teweeg gebracht. Zo is de graanproductie bijna geheel verdwenen. In de vijftigerjaren was dit nog 60% van het bouwland in het plangebied en nu nog maar enkele procenten. Een groot deel van het beschikbare land wordt nu ingezet als productieland voor het voeren van het vee. Het aantal melkveehouders nam af, terwijl het aantal vee-eenheden groeide en het totale oppervlak agrarisch gebied afnam. Dit laatste komt doordat er meer natuur is gekomen. In 1990 was er nog maar 40ha aan natuurgebied en natuurlijke graslanden. In 2002 was dit gegroeid tot 314ha.

18

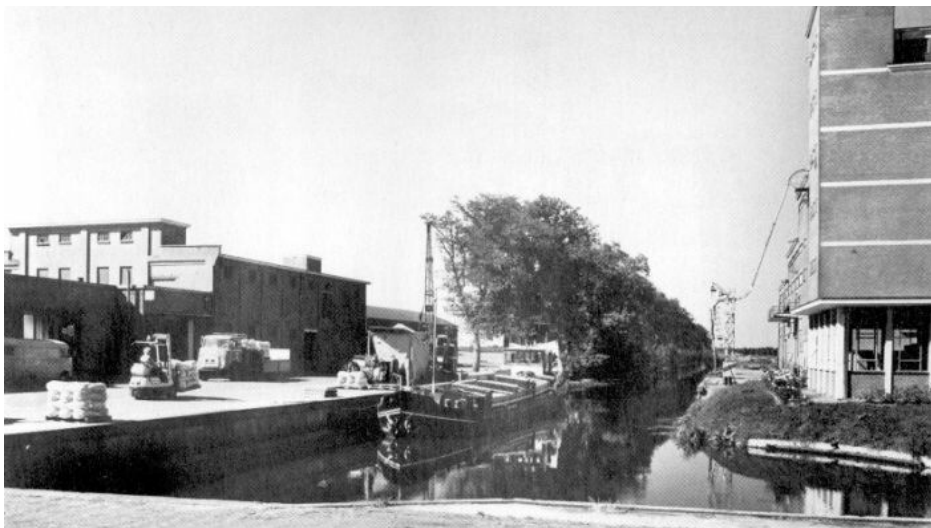
De schaa sprongen in de landbouw hebben zoals gezegd ook de nodige ruimtelijke impact gehad. Gebouwen en mechanisatie zijn door de jaren heen vergroot. Ook de verwerking van producten zoals melk heeft veranderingen doorgemaakt. Eerst verwerkten de zelfvoorzienende agrariërs de melk zelf tot diverse producten. Eind 19e eeuw kwam de eerste coöperatieve zuivelfabriek. In de hoogtijdagen kende Fryslân zo'n 130 zuivelfabrieken, waarvan er nu nog geen 10 stuks in de provincie over zijn.

Coöperatiegebouw te Oldeberkoop 1925

Particuliere zuivelandustrie op landbouwtentoonstelling 1927

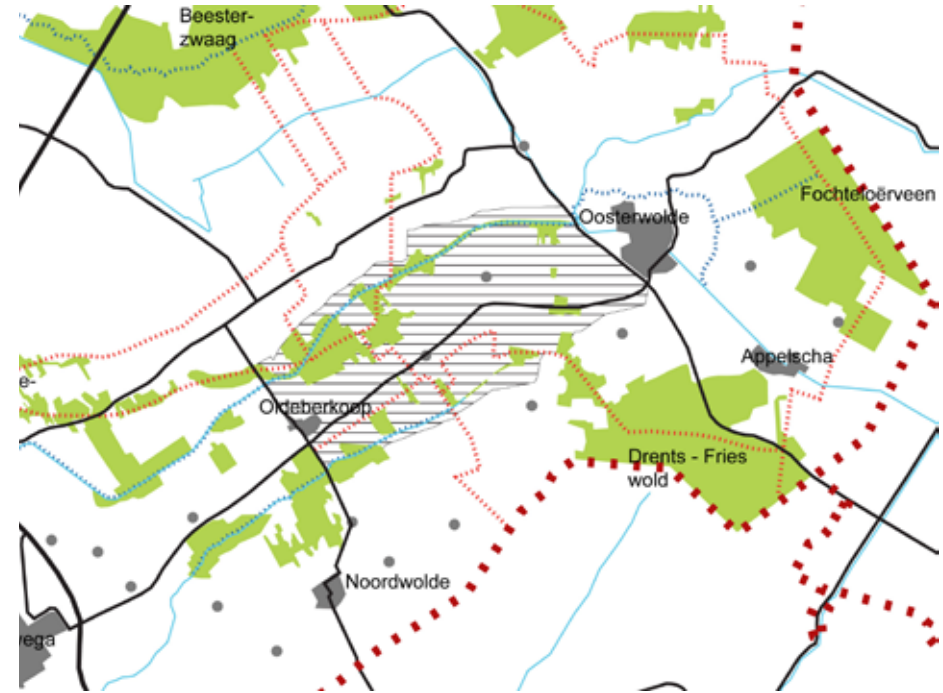
Nieuw coöperatiegebouw 1971

Hooiende boeren

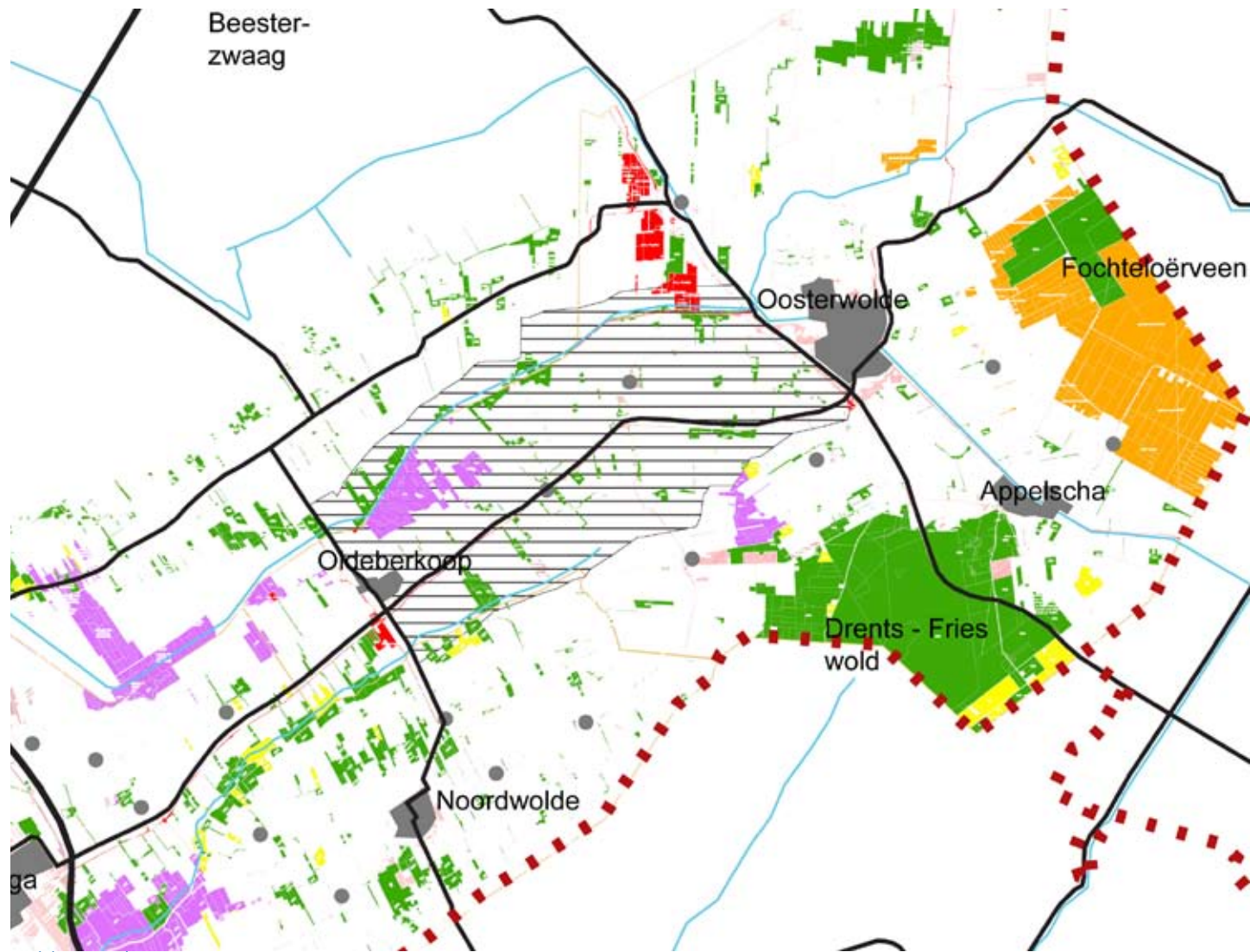
Natuurgebieden.

De oppervlaktes aan natuurgebieden in het plangebied zijn de laatste decennia behoorlijk gegroeid. De natuurgebieden concentreren zich in en langs de beekdalen en op de schrale hooggelegen gronden. Door de komst van terrein beschermende organisaties (tbo's) zijn de natuurgebieden duurzaam beschermd. De tbo's die in dit gebied werkzaam zijn, zijn It Fryske Gea en Staatsbosbeheer. Deze organisaties beheren de gebieden vaak samen met vrijwilligers, maar ook door middel van samenwerkingsverbanden met agrariërs.

Legenda

Legenda

- BBL Gronden
- It Fryske Gea
- Staats bos beheer
- Natuurmonumenten
- Provincie Fryslân
- Agrariërs

Verdeling gronden

(3) Analyse / hoe is het?

Inleiding

Van versnippering naar een integrale benadering

De afgelopen jaren zijn er diverse initiatieven geweest voor debatten over de toekomst van het landelijk gebied. Een complex aan in elkaar grijpende factoren heeft invloed op dat gebied. Denk daarbij aan vraagstukken rondom de wateropgave, veranderingen in landbouwbeleid, afname van biodiversiteit, duurzame energievoorziening, toegankelijkheid van het landschap. Een puzzel van factoren die van invloed is op de inrichting van het landelijk gebied en de daarmee samenhangende ruimtelijke kwaliteit van het Friese landschap. Vaak worden al deze factoren individueel of sectoraal onderzocht en wordt een samenhangende, integrale visie node gemist. Is het mogelijk om in het gebied rondom Oldeberkoop, met de boeren zelf, wel tot een dergelijke integrale visie op het landschap te komen? Door vanuit een kleinschalige voorbeelduitwerking te werken zijn we wellicht in staat

een goede balans tussen economische, sociaal culturele en ecologische waarden in het landschap te vinden. En daarmee te bouwen aan een duurzaam ingericht en aantrekkelijk Fryslân.

Werken vanuit het oogpunt van de boer

We hebben daarom gekozen voor een advies waarbij we gestart zijn vanuit het oogpunt van de boer. Doelstelling is ook een rapport te maken wat de lokale boer helpt bij het maken van zijn vervolgkeuzes. Daarnaast hebben we besloten een proces in te richten dat niet te sterk leunt op een te grote tijdsbesteding van de betrokken boeren. Door diverse boeren individueel in kaart te brengen ontstaat er vervolgens zicht op een gebiedsgericht bovenliggend 'Boer & Landschap' -vraagstuk. Een vraagstuk waarin de boeren met elkaar kunnen optrekken of elkaar kunnen ondersteunen.

Keukentafelgesprekken

We hebben besloten deze aanpak vorm te geven door middel van keukentafelgesprekken. Dit om enerzijds een blik op vandaag en anderzijds een blik op de komende vijf jaar te krijgen.

De volgende invalshoeken hebben we in die gesprekken belicht:

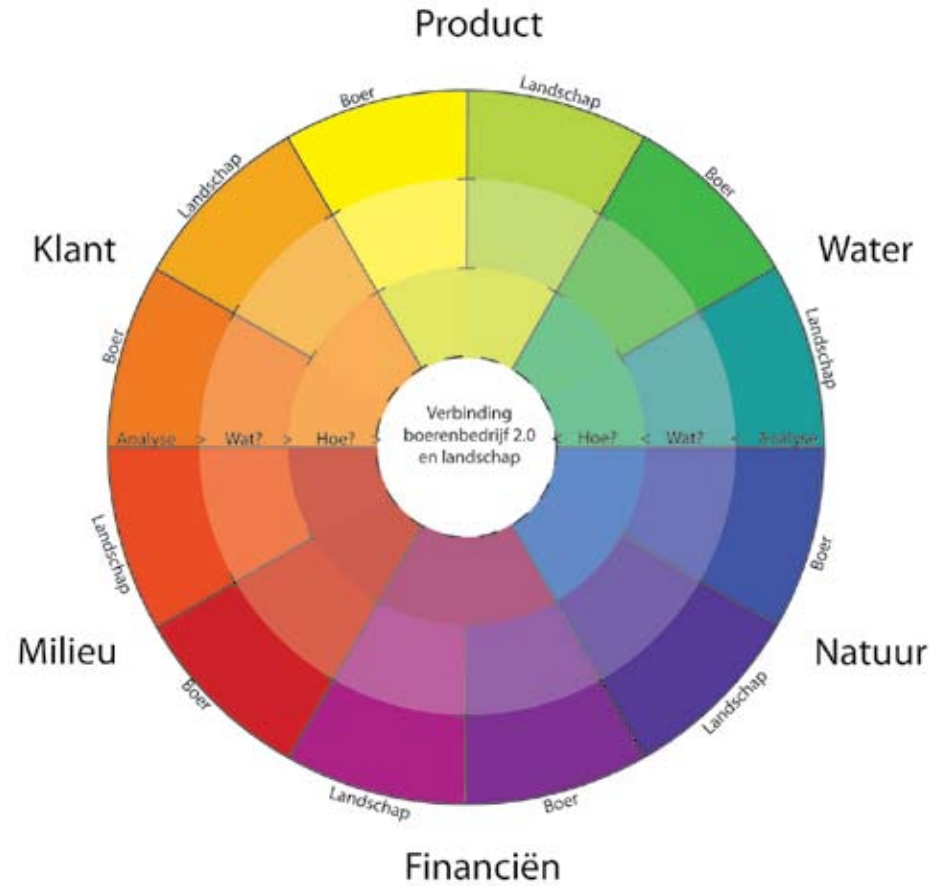
- Voer: over voerproductie, voercentrum, wisselteelt, ..
- Water: over waterproblematiek, verdroging, vernatting,..
- Natuur/biologie: over ecologische waarde, natuurbeheer,
- Landschap: over landschapsinpassing en versterking, grond mobiliteit, ..
- Financieel: over GLB doorvertaling, bedrijfsopvolging, rol bank, ..
- Verduurzaming: over energiebesparing, productie, afvalstromen
- Milieu: over mestbeleid, vergunning, mestopslag,

Radar als model

Na afronding van de gesprekken (zie ook bijlage) hebben we een klein model geïntroduceerd dat we in het onderdeel analyse en visie verder toepassen. Een radar die ons helpt om vanuit een aantal invalshoeken de vraagstukken gericht te benaderen.

3 cirkelniveaus

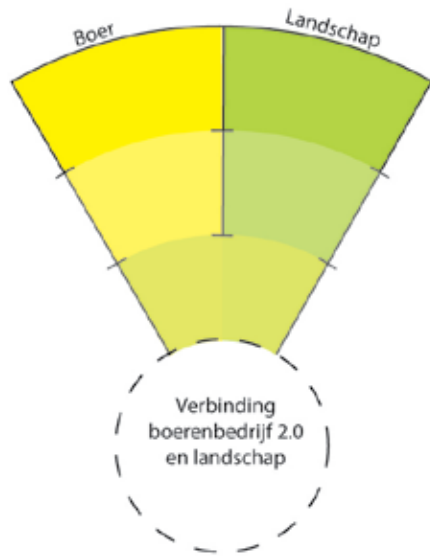
In de buitenste cirkel van de radar gaan we eerst analyse doen, dan proberen we aan de analyse een betekenis te geven via een visiestuk (wat) en tot slot invulling te zoeken van die visie via een strategische aanpak (hoe)

6 Taartpunten

We hebben het traject opgebouwd vanuit een aantal invalshoeken. Product, water, natuur, financiën, milieu en klant. Dit zijn ook de invalshoeken geweest die we gebruikt hebben bij de gesprekken bij de boer.

Product

Wat?

Landschap

- Kwaliteit van het landschap
- Naamsbekendheid gebied

Boer

- Produceren voor de wereldmarkt
- Bij melkveehouder melk en voer voor eigen gebruik
- Bij akkerbouwer diverser
- Op het moment geen schaalverbreding
- Op het moment een mogelijk biologische bedrijf
- Opkomende schaalvergroting
- Verwerking compost / organisch materiaal nieuwe kans
- Betere balans brengen tussen veehouderij en akkerbouw d.m.v. samenwerken
- Grondmobiliteit

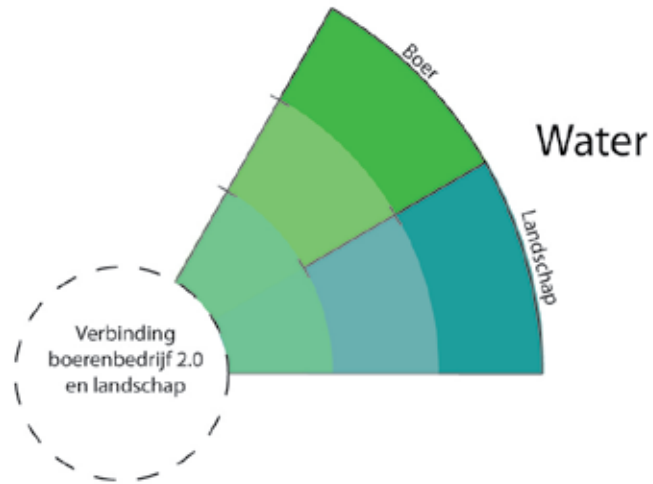
Product: analyse van het landschap als product

Algemeen

Wat is het landschap ons waard en wat zijn de producten die het landschap ons biedt? Het is hierbij goed om een onderscheid te maken tussen directe of tastbare producten als de gewassen die van het land afkomen en indirecte producten als 'stilte' of 'rust' die een steeds grotere maatschappelijke waarde hebben.

Gebiedsspecifiek

De betrokken boeren in het gebied produceren veelal voor de wereldmarkt en hebben geen ambities tot verbreding. De zogenoemde 'gangbare' landbouw vormt de hoofdmoot in het gebied. Veelal wordt het product van het landschap omgezet in eigen gebruik. Anders gezegd; het voer voor de dieren wordt op het land geproduceerd (mais, gras). Eén van de boeren produceert biologisch. Er liggen binnen de huidige bedrijfsvoering mogelijkheden voor verbetering door meer en betere samenwerking (o.a. ook met akkerbouwers). Ook samenwerking in een breder verband wordt besproken waarbij ook thema's als grondmobiliteit spelen. De verdere intensivering geeft wel vraagtekens. Waar en hoe gaan we binnen het gebied het meest effectief om met de beschikbare gronden?

Wat?

Landschap

- Linde natuurlijk verloop
- Tjonger gekanaliseerd
- Belangrijke structuren (dalen)
- Water verlaat het gebied snel
- Water moeilijk gebied in te brengen

Boer

- Problematiek voor akkerbouw groter dan voor melkveebedrijven maar nog relatief.
- Veelal oplosbaar
- Mogelijk behoefte aan meer flexibiliteit waterbeheer

Tjonger

Water: analyse vanuit invalshoek van waterkwaliteit en – kwantiteit

Algemeen

We zullen in Fryslân op termijn moeten nadenken over een meer toekomstbestendige manier waarop we de waterhuishouding willen inrichten.

Gebiedsspecifiek:

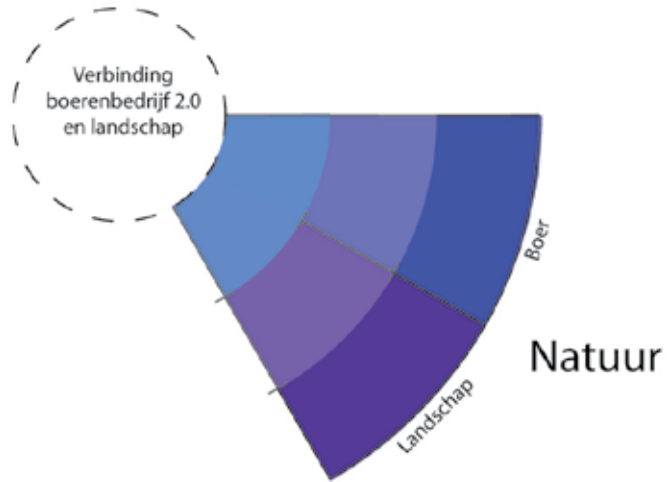
Belangrijke waterlopen in het gebied zijn de rivier de Linde en het Tjongerkanaal.

Beide watergangen zijn belangrijke structuren in het gebied met een verschillend beeld. De Linde heeft een natuurlijk verloop en daarnaast is de Tjonger eind 19e eeuw gekanaliseerd ten behoeve van de scheepsvaart en is inmiddels onderdeel van de recreatieve turfroute. Over het algemeen kan het water door middel van natuurlijk verloop het gebied vrij snel verlaten. Het overtollige water wordt in het winterhalfjaar afgevoerd via Linde en Tjonger. Dit gebeurt soms niet maximaal, omdat er dan ter hoogte van Heerenveen stroomafwaarts wateroverlast ontstaat. Daarom wordt het verloop door stuwen gereguleerd. Dit betekent dat het water bij hevige en langdurige neerslag het gebied niet snel genoeg kan verlaten.

In de zomer is het daarentegen moeilijk om water aan te voeren. Dit gebeurt vanaf het Drents Plateau via een systeem van kanalen en de Tjonger. Water wordt vanuit de Drentse Hoofdvaart het gebied ingepompt. Een kwetsbaar en duur systeem. Bij de akkerbouwer zijn de problemen overigens groter dan bij de betrokken veehouders. Nadeel is ook dat het water gebiedsvreemd is, wat de tbo's liever niet hebben. Is het mogelijk om in het gebied meer water zelf vast te houden en kunnen de natuurgebieden daarin wellicht een rol vervullen?

Linde

Wat?

Landschap

- Diverse typen natuur
- Harde overgangen natuur en landbouw
- Verbindingen tussen diverse natuurkernen kunnen beter (EHS)

Boer

- Verrichten kant / rand beheer, houtwallen en weidevogelbeheer ok, maar randvoorwaarden onvoldoende ingevuld.
 - Ondanks goede resultaat op b.v. waterkwaliteit
 - Nu niet meer door 'onmogelijkheid' subsidies.
 - Predatiedruk in gebied wordt als hoog ervaren.
- Boswallenbeheer te beperkend (regeling)
- Natuurlijke omgeving / dierenwelzijn

Omgang met houtwallen

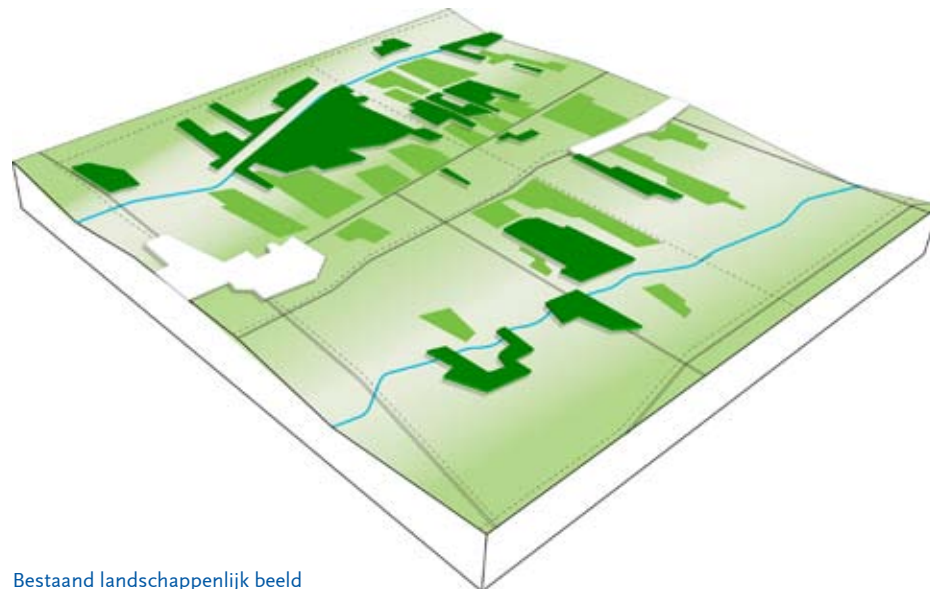
Natuur: analyse vanuit een ecologische invalshoek

Algemeen

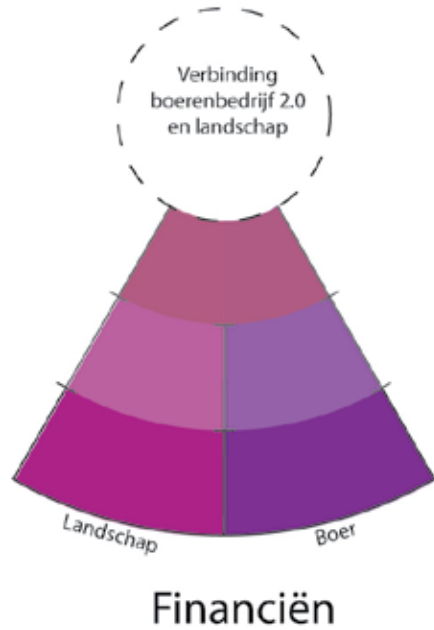
In Fryslân (net als elders in Nederland) worstelen we al lange tijd met het vinden van een goede balans tussen enerzijds rendabele landbouw en anderzijds een afname van de biodiversiteit. In Fryslân uit zich dit specifiek in bijvoorbeeld de discussie rondom de weidevogels. De oplossing voor dit vraagstuk lijkt zich te concentreren op aanleg van grotere cultuur-landschappen waar een combinatie van weidevogelbeheer en extensief landbouwgebruik (wisselend waterpeil, kruidenrijke grassoorten, andere mestrichtlijnen) de beste oplossing is.

Gebiedsspecifiek:

In het gebied rondom Oldeberkoop zijn er diverse vormen van natuur. Tussen het landbouwgebied en de door tbo's beheerde natuurgebieden is veelal een harde overgang. Toepassing van bijvoorbeeld weidevogelbeheer is nauwelijks van toepassing, omdat de beheerregels en de praktische toepassing ervan niet rendabel te maken zijn. Voor het beheer van houtwallen en kantbeheer ten behoeve van flora en fauna, zijn er ondanks goede resultaten te weinig structurele afspraken op langere termijn die tot een duurzaam beheer leiden.

Bestaand landschappenlijk beeld

Wat?

Landschap

- Bezuinigingen rijk en EU
- Groter wordende rol Provincie
- Beheer hoger wordende kostenpost

Boer

- In afwachting op definitieve GLB
 - Voor b.v. maatschappelijke diensten (als randbeheer)
- Kostprijs = van groter wordend belang in bedrijfsvoering
 - Nauwelijks invloed op opbrengsten alleen maar op kostprijs
- Relatief hoge gronddruk houdt grondprijs hoog.

Randbeheer

Financieel: analyse vanuit financieel - economische invalshoek

Algemeen

In 2015 zal een deel van het Europese financiële landbouwsysteem naar alle waarschijnlijkheid gaan wijzigen. Welke betekenis heeft dat voor Nederlandse boeren en welke kansen en bedreigingen vallen hiermee samen? Daarnaast staat de sector voor een ambitie tot totale verduurzaming om steeds verder naar gesloten kringlopen te werken (mest, voer, energie, ..). Wat zijn de te verwachten effecten als je probeert te kijken naar het type landbouw in Fryslân? Op hoofdlijnen zie je dat er twee belangrijke stromingen ontstaan. Enerzijds van boeren die kiezen voor schaalvergroting en anderzijds die kiezen voor een bredere bedrijfsfunctie met bijvoorbeeld meer maatschappelijke of streekgebonden diensten of producten. Beide sporen zullen zich naar alle waarschijnlijkheid parallel aan elkaar blijven ontwikkelen.

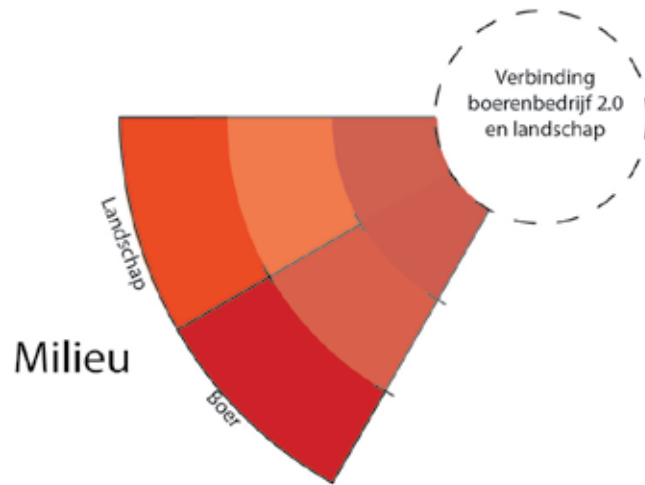
Hoe de economische effecten van de bezuinigingen van Rijk en EU op onder andere natuur zijn weerslag zal gaan krijgen is nog niet helemaal helder. Ook de verschuiving van verantwoordelijkheden naar onder andere provinciale overheden is nog onvoldoende duidelijk.

Naast de rol van de landbouw is er een toenemend economisch belang van het landschap als decor voor recreatie en natuurbeleving. In dit kader is het van belang dat het landschap toegankelijk is en ruimte biedt voor het lagere belevingstempo van fiets en wandelaar. Al deze veranderingen en verschuivingen hebben invloed op de ruimtelijke vraagstukken in het gebied.

Gebiedsspecifiek

De wijzigingen van het Europees landbouwbeleid en de effecten daarvan op lokaal gebied vragen ook hier de nodige aandacht. Vooruitlopend daarop zijn boeren wel naar een andere samenwerking aan het kijken met overige gebiedsbeheerders. Uit de gesprekken blijkt ook hier dat kostenbewustzijn van groter wordend belang is. Onder andere de stijgende voerkosten doen de boeren nadenken over meer kringloopgerichte oplossingen binnen de eigen invloedssfeer. Daarnaast is het gebied relatief intensief ingericht wat ook de nodige druk geeft op de grond en prijs ervan. Mede hierdoor zitten alle agrariërs krap en is uitbreiding moeilijk. Ook geeft de 7% regeling zoals die nu geschetst wordt de nodige zorgen. Als er niet meer grond is betekent het dat de agrariërs moeten krimpen qua productie.

De recreatie is vooral te vinden aan de randen van het gebied. Het gebied is als integraal gebied nog niet zo bekend terwijl er toch voldoende basis is voor het beter benutten van die positie. Zo heb je het Drentse Friese Wold met als bekende kern Appelscha, het prachtige Fochterloërveen, en Landgoed Oranjewoud met museum Belvédère. Het projectgebied is eigenlijk een verbindingsgebied, een ontbrekende schakel in een reeks van toeristisch interessante gebieden. Ook hebben de natuurgebieden rond de beken potentie om bekender te worden in combinatie met het recreatieve gebruik van de beken zelf. Zo is de Tjonger onderdeel van de turfroute, waardoor vele plezierboten door het gebied varen. Dit is positief maar het is belangrijk om de recreanten die het gebied doorsnijden ook te laten besteden aan de wal. Er worden plannen ontwikkeld om in het gebied de historische achtergrond te accentueren. Denk daarbij aan bijvoorbeeld plannen rond de Friese Waterlinie. Een linie die 450 jaar geleden werd gebruikt om het noorden van Nederland te scheiden van het zuiden.

Wat?

Landschap

- Inpasbaarheid verduurzamingsmaatregelen

Boer

- Milieu/mest:
 - Strengere regels
 - Betere spreiding van mest over gehele jaar (uitspoelen)
 - Meer kennisbehoefte over raffinage/scheidingsmethoden
 - vooral gericht op fosfaatgebrek
- Verduurzaming:
 - Kan bezuinigen op energie verbruik (energiescan)
 - Geen biogasproductie
 - Zonnecel eventueel: maar onheldere investeringsregeling
 - Wind: geen interesse
 - Afvalstromen: o.a. voor erfwater + medicijnafvoer

Zonnepanelen op loopstal

Milieu: analyse vanuit mest en duurzaamheid

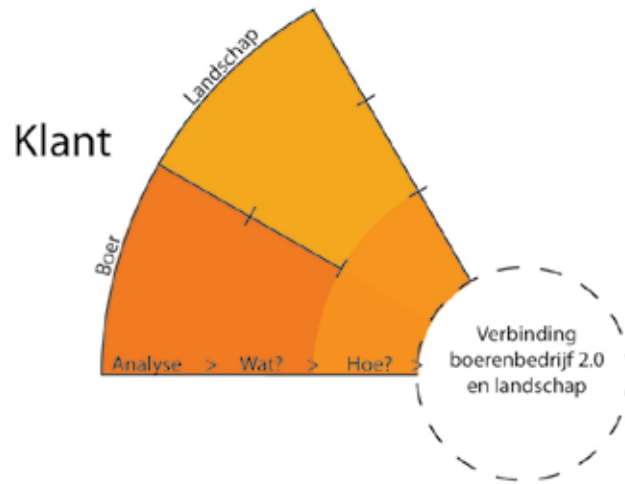
Algemeen

De mestwetgeving in Nederland wordt strenger. Een belangrijk onderdeel van de verduurzaming van de sector is een milieuwetgeving die onderdeel is van een integrale bedrijfsvoering met zorg voor mens en dier.

Gebiedsspecifiek

De betrokken boeren verwachten een strakkere mestwetgeving. Er is behoefte om de mest beter gespreid door het jaar op het land te kunnen brengen om 'uitspoelen' van stikstof te voorkomen. Daarnaast is er steeds meer zicht op toepassing van mest voor andere doelen. Er is kennisbehoefte aan technieken als mest-raffinage en de toepassing daarvan op lokaal niveau. Vooral fosfaatgebrek is voor de boeren een prikkel.

Voor de verduurzaming in termen van energie zijn er een aantal boeren die een 'energiescan' hebben uitgevoerd en daar nu gericht investeringen voor aan het doen zijn om energie te gaan besparen. Geen van de boeren doet aan vergisting of heeft ambitie in die richting. Toepassing van zonnepanelen begint interesse te krijgen, maar door onduidelijkheid rond de investeringsregeling komt dit nog niet voldoende van de grond. Voor windenergie is bij geen van de boeren interesse.

Wat?

Landschap

- Recreant: verwacht hogere belevingswaarde
- Dient samenwerking te komen tussen verschillende organisaties

Boer

- Melkfabriek: meer diversiteit nodig
-b.v. op kwaliteitssturing melk
- Melkfabriek: op relatief grote afstand
-Coöperatie-gevoel van vroeger is weg

Plattelands recreatie

Klant: analyse vanuit de gebruiker van het landschap

Algemeen

De ontwikkeling van de agrarische activiteiten op het platteland leidt ook tot logistieke vraagstukken. Bij verdere schaalvergroting is er bijvoorbeeld behoefte aan wegen die geschikt zijn voor grotere landbouwmachines. Welke vormen van schaalvergroting in de landbouw zijn denkbaar en wat zijn de consequenties op het gebied van mobiliteit, veiligheid en logistiek? Al deze ontwikkelingen leiden ook tot een ruimtelijke inpassingvraagstuk van de landbouw. Te onderscheiden zijn drie schaalniveaus die al dan niet met elkaar samenhangen; de boerderij, het erf en het door de boer beheerde landbouwareaal (al dan niet op afstand van het erf).

De consument van zuivelproducten zal steeds meer eisen stellen aan de manier waarop het product wordt geproduceerd (denk aan weidegang, maar ook antibioticagebruik) en ook de toenemende vraag naar biologische producten zal voorlopig doorzetten. Kortom het schap in de winkel is in beweging, zoals het de afgelopen jaren ook al behoorlijk diverser is geworden. Dat betekent voor enerzijds de grote coöperaties dat zij specifiekere productstromen moeten kunnen behandelen en anderzijds de opkomst van kleinere coöperatieve bedrijfjes die ook gebiedsgericht kunnen gaan werken.

Gebiedsspecifiek:

De recreant als gebruiker van het gebied rondom Oldeberkoop zal steeds specifiekere eisen stellen en een intensievere samenwerking tussen de verschillende gebruikers van het landschap ligt voor de hand. Als voorbeeld de recreatieondernemer die in het gebied samen met de boer landschapsroutes uitzet of gebiedseigen producten die via speciale loketten hun weg vinden naar de afnemers. Maar ook de kunstmanifestatie 'kom in de stal' is een mooi voorbeeld van de maatschappelijke rol en betekenis van de moderne agrariër.

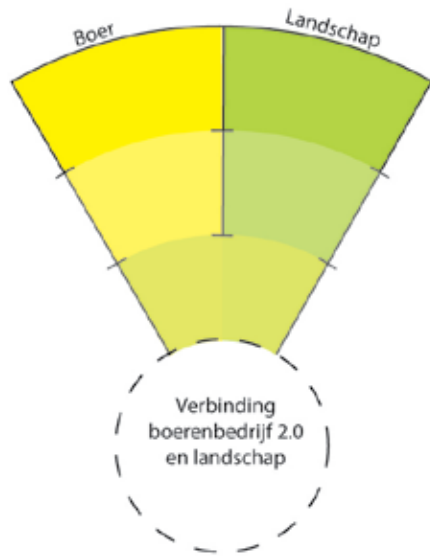
(4) Visie op het vraagstuk boer en landschap

36 Als we het complex aan externe factoren wat op het boerenerf afkomt in samenhang beschouwen, kunnen we dan ook tot een integraal advies komen voor Boerderij 2.0? Oftewel, hoe komen we gezamenlijk tot een maatschappelijk gedragen modern boerenbedrijf van de 21e eeuw.

Product

Hoe?

Landschap

- Aantrekkelijker maken voor recreant
- Meer marketing mogelijk
- Poort zijn tot het Drents Friese Wold en Fochteloërveen

Boer

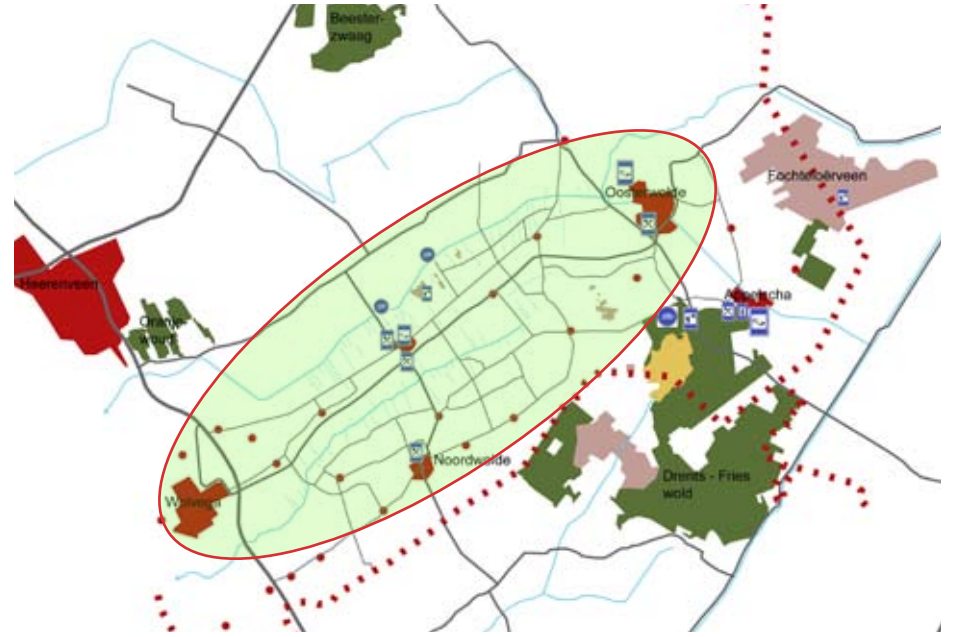
- Verduurzaming sector en product
- Behoeftte aan ondersteunende diensten
 - Voercentrum
 - Teeltbegeleiding
- Economisch maken van landschap (recreatief)

Product: beweging naar diversiteit van gebruik

Het landschap is permanent in verandering en het kent vele gebruikers. Die diversiteit aan gebruikers vraagt nieuwe eisen en denkrichtingen. Om de gebiedsspecifieke kwaliteiten te blijven garanderen en te ontwikkelen is de keuze voor een robuust landschap van belang, waar een juiste balans is gevonden tussen de diverse belangen die drukken op het gebied.

Land van Tjonger en Linde als “ Poort naar Drents Friese Wold”

Als men de provincie inkomt over de A32 doorsnijdt je het beekdalenlandschap. Als je afslaat en de fiets van de auto pakt ben je in een uniek gebied dat de potentie heeft uit te groeien tot poort naar het Drents Friese Wold en het Fochteloërveen. Het gebied herbergt een bijzonder landschapstype met mooie door beekdalen geaccentueerde structuren. De beekdalen vormen de natuurlijke verbinding voor wandelaar, fietser en bootverkeer met de hoger gelegen gronden in het oosten. Door het projectgebied loopt ook de N351, als autoverbinding naar het Drents Friese Wold en het Fochteloërveen. Het Drents Friese Wold en zijn omgeving is in trek bij recreanten. In het projectgebied is al recreatie maar dat zou beter en meer in samenhang met het landschap, de tbo's en de agrariërs benaderd kunnen worden. Het gebied zien als poort naar het achterliggende gebied zou een vorm kunnen zijn om het gebied te verbinden met zijn omgeving en status te geven. Het heeft immers genoeg kwaliteiten en historie. Zo'n gebiedsdefinitie stimuleert ondernemers, waaronder de agrariërs, om de gebiedsspecifieke kenmerken te gebruiken in producten en diensten.

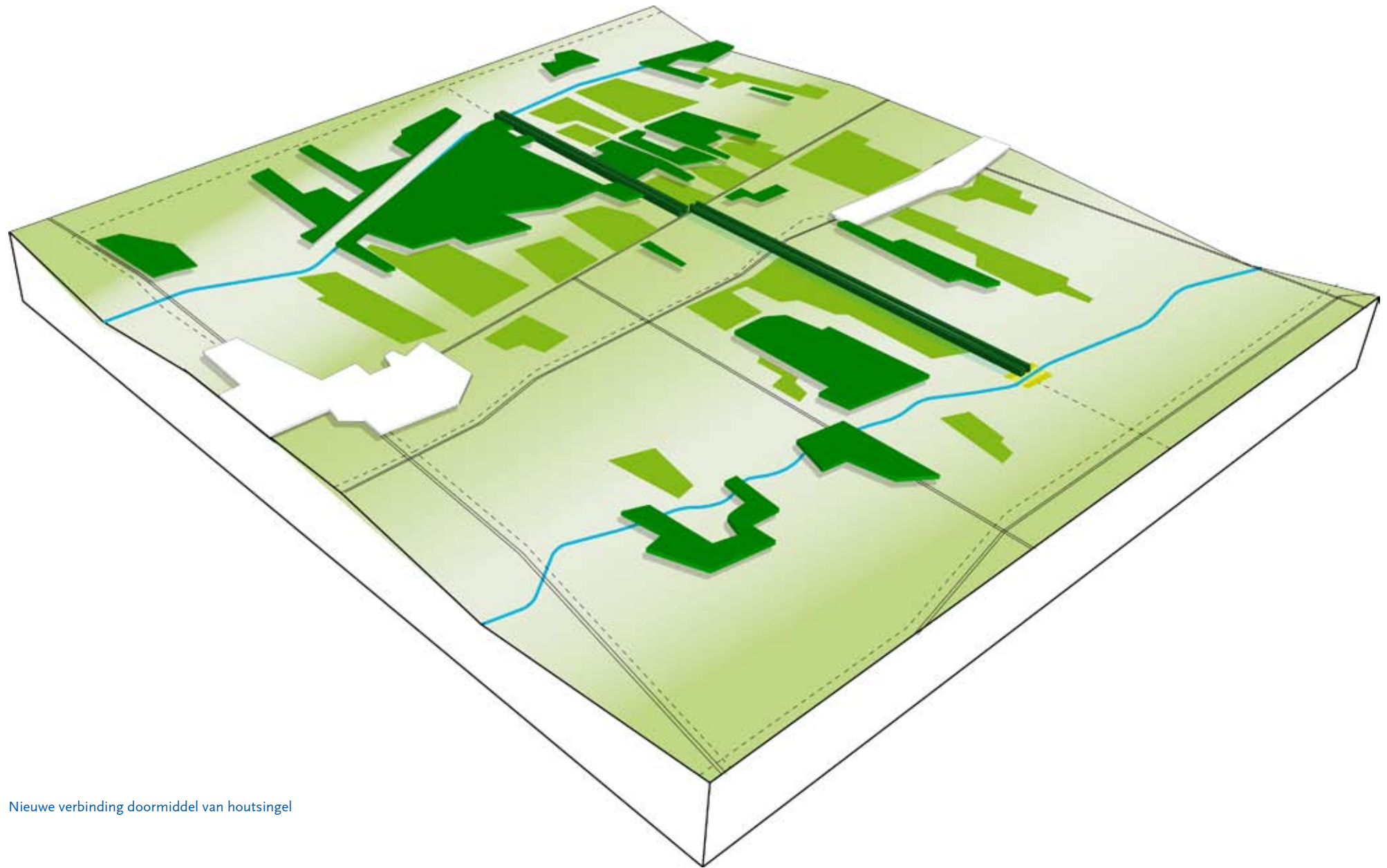
Houtsingel

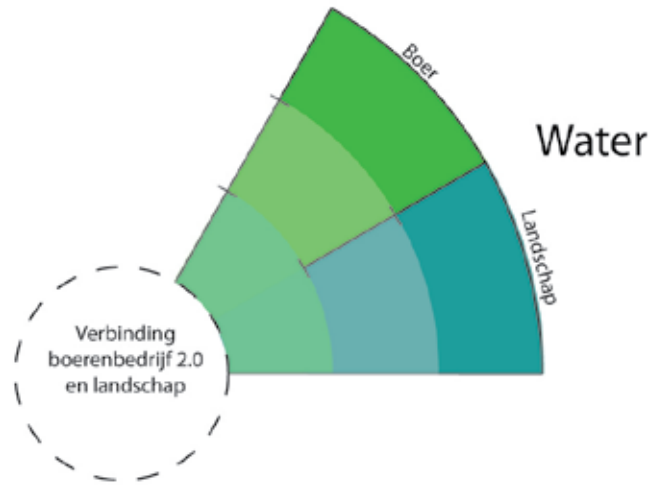
Houtsingel met wandelpad

Dubbele houtsingel herbergd recreatieve verbinding

Nieuwe verbinding doormiddel van houtsingel

Hoe?

Landschap

- Beken als belangrijke structuurlijnen accentueren met elk eigen thema
- Oevers rijker maken aan diverse vegetatie
- Waterstanden hoog houden
- Functies aan koppelen (fiets, wandel)
- Toeristen uit en in de boot krijgen

Boer

- Water beheer flexibel maken
- Bufferen van water voor droge periode
- Met gebiedsreliëf meebewegen
- Gezamenlijk participeren in watergebiedsplan

42

Bestaand situatie

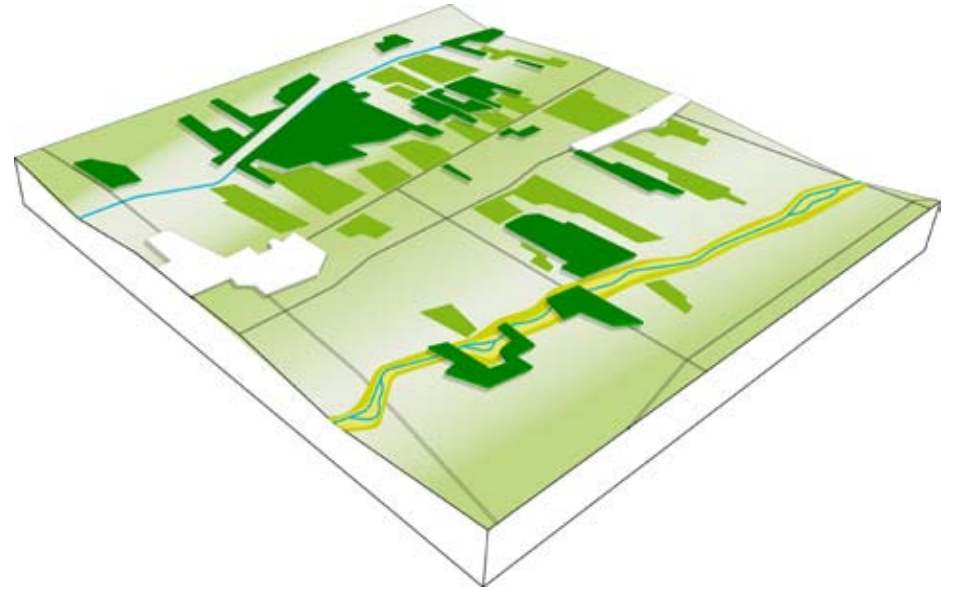
Atelier Fryslân, werkplaats voor ruimtelijke kwaliteit

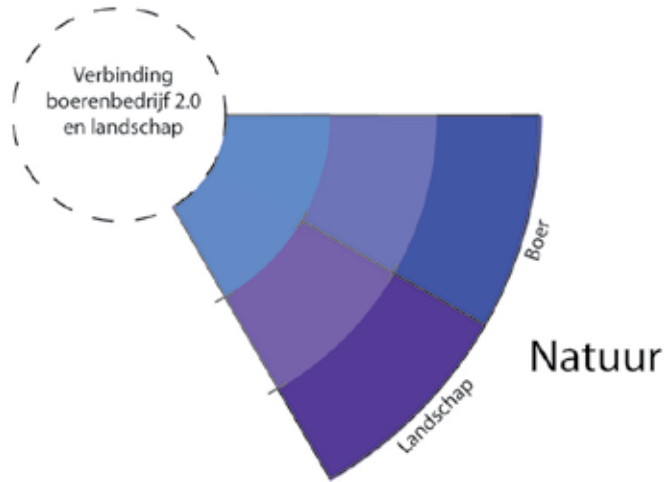
Situatie bij natte periode of bij buffering omdat droge periode wordt verwacht

Water: beweging naar gezamenlijke uitvoering van gebiedsgericht waterplan

Water heeft van oudsher veel invloed op het gebied. Tbo's en agrariërs hebben op dit thema totaal andere belangen. Daarom is het belangrijk om gezamenlijk een watergebiedsplan te maken. Maar misschien is het nog beter om een integraal plan te maken waar waterproblematiek en grondruil ten behoeve van de GLB 7% regeling gezamenlijk opgelost worden. Belangrijk is het maken van een flexibel waterpeil en het bufferen van water tijdens natte periodes voor de drogere periodes. Dit kan vooral door het landschap goed te analyseren en te kijken naar de meest strategische plaatsen aan de hand van hoogteligging en bodemsamenstelling. Mede hierdoor word het landschap ook gevarieerder en interessanter, waardoor het gebied nog aantrekkelijker kan worden voor de recreant.

Beek aanzetten doormiddel van blauwgraslanden in dal. Mede hierdoor de beek meer ruimte geven voor meanderen en water buffering

Hoe?

Landschap

- Mooie overgangen maken landbouw > Natuur
- Maken van nieuwe ecologische verbindingen
- Versterken bestaande verbindingen

Boer

- Kans: GLB 7% regeling graag met natuur organisaties (ook qua kennis bundelen).
- Hooilanden gebruiken voor drogekoeien voer
- Boswal en weiderand beheer samen doen!
- Wisselteelt in overgangszones tussen intensief/extensief

44

Bestaande harde overgang

Atelier Fryslân, werkplaats voor ruimtelijke kwaliteit

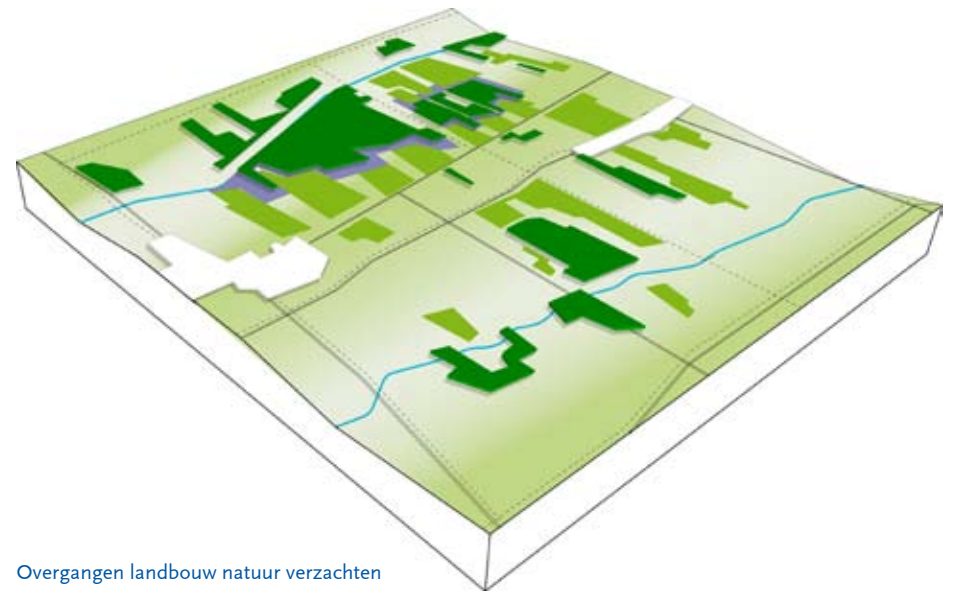
Gewenste gevarieerde overgang

Natuur: beweging naar gebiedsgerichte samenwerking met tbo's

Een belangrijk onderwerp omtrent natuur is het verwachte GLB beleid en de kansen die dat geeft, vooral in combinatie met de verdere financiële druk op nationale natuurorganisaties. Het is de kunst om hier als agrariërs en tbo's een win-win situatie van te maken. Belangrijk uitgangspunt hierbij is samenwerken. Die samenwerking gaat over bijvoorbeeld hergebruik van biomassa uit de natuurgebieden door de omliggende boeren binnen een mogelijk voercentrum, tot grondmobiliteit waarbij de randen van natuurgebieden worden verzacht door aangepast grondgebruik.

Vooraf de mobiliteit van grond vergroten is een kans. Dat zou bijvoorbeeld via een groundbank kunnen. Hierdoor is het mogelijk om gezamenlijk gebieden aan te wijzen en deze als overgangsgebieden te gaan inrichten. Het gaat dan vooral om zones die minder interessant zijn voor de landbouw en een versterking zijn van het landschapsbeeld.

Door het opzetten van een groundbank binnen de coöperatie is het mogelijk flexibeler om te gaan met het grondgebruik en de bestemming ervan. Naast de arealen in eigen bezit is er behoefte aan flexibele grond die de mobiliteit op gang kan brengen. Deze gronden kunnen elders, bijvoorbeeld buiten het plangebied liggen. In het geval van het projectgebied zou dit kunnen door te kijken naar de inzet van aangekochte provinciale gebieden als gevolg van de verbreding van de N351. Door deze benadering is het mogelijk om een robuust en goed verbonden landschap te houden en te versterken. Dit kan

Overgangen landbouw natuur verzachten

ook de schaalvergroting in de landbouw herbergen (effectievere inzet grond) en kan andere mogelijke veranderingen in de toekomst ook een plaats geven (grotere aangesloten arealen onder ecologisch verantwoorde maatregelen). Door gericht te werken aan deze grondmobiliteit kun je het gebied beter inrichten naar zijn toekomstige functies (van natuur, recreatie tot landbouw). Ook is er een kans om het landschap 'leesbaarder' en toegankelijker te maken waardoor de "poort" functie naar het Drents Friese Wold kan worden versterkt.

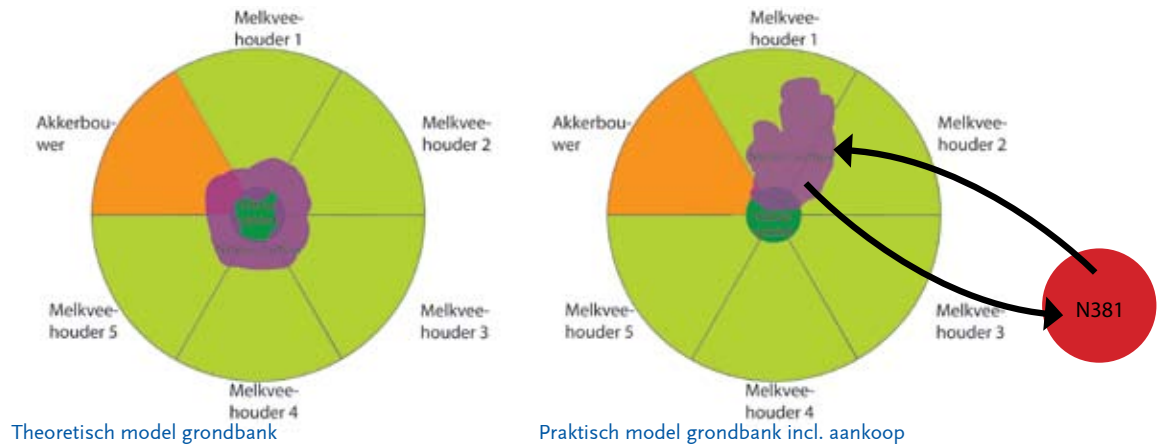
Binnen het projectgebied zijn er ook een aantal bestaande natuurgebieden die door natuurorganisaties worden beheerd. Deze organisaties hebben als doel door beheer de natuur de hoogst mogelijke natuurwaarde te laten bereiken. Mede door het creëren van een robuust landschap kunnen deze gebieden daar ook van profiteren.

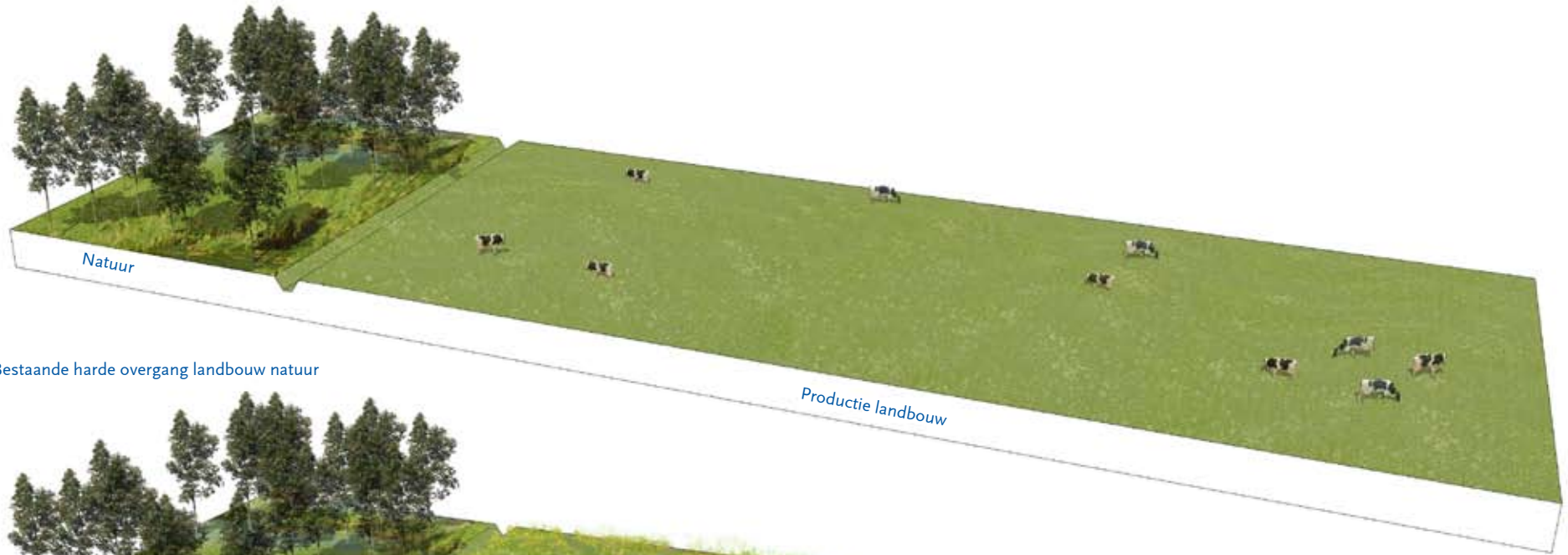
Het landschap is van ons allemaal en kent vele gebruikers. De twee gebruikers die op het moment letterlijk met de ruggen naar elkaar toestaan zijn de agrariërs en de tbo's. Mede hierdoor zijn er harde overgangen in het landschap te zien. Het zou veel aantrekkelijker zijn als deze overgangen geleidelijk in elkaar overgaan. Hierdoor kan de diversiteit van flora en fauna verder verhoogd worden. Door het maken van een mooie gradiënt die loopt van kruiden > zoom > mantel > bos kan een aantrekkelijker beeld worden gecreëerd voor mens en natuur. Beide gebruikers hebben hier baat bij. De agrariër kan een goed rantsoen telen voor droge koeien en het is financieel interessant. Voor de tbo's is het interessant omdat deze zone een uitbreiding is van de diversiteit aan natuur met minder beheerlasten.

Binnen het plangebied ontstaat een logische zonering van natuur- en cultuurlandschappen met overgangszones. In het natuurlandschap

staan de natuurwaarden voorop. Dat betekent niet dat boeren daar geen beheerrol kunnen hebben, maar leidend daarin is het natuurlijke proces.

In de overgangszones van het cultuurlandschap worden natuur- en landbouwbelangen op elkaar afgestemd in een zone die grotere recreatieve waarde kan hebben. Deze zone is in het nieuwe GLB ook een belangrijke peiler waar boeren op kunnen inzetten. Dit is vergelijkbaar aan het proces wat nu rond Haule (ook binnen Gagelvenne) is ingericht in samenwerking met zes boeren en Natuurmonumenten. Van deze gebieden kunnen boeren enkele snedes halen ten behoeve van droog staande koeien of anderszins. Andere delen van het cultuurlandschap, op grotere afstand van de natuurgebieden, kunnen primair een landbouwkundige productiefunctie krijgen.

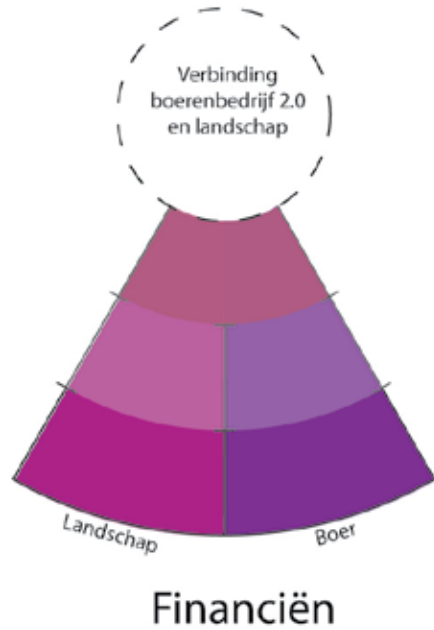

Bestaande harde overgang landbouw natuur

Voorstel nieuwe overgangen landbouw natuur door middel van natuur / cultuur overgangszone

Hoe?

Landschap

- Beheer gezamenlijk door boer én natuurorganisaties
- Kijken naar product-afzet dat bij onderhoud vrij komt

Boer

- Pro-actieve inzet GLB om wijzigingen als kans te zien.
- Meer samenwerken om kosten te delen
 - Ook op b.v. energiekosten
 - Grondmobiliteit
- Andere inkomsten verkrijgen
- Verbreden, verduurzaming, beheer, ..

Weidevogel beheer

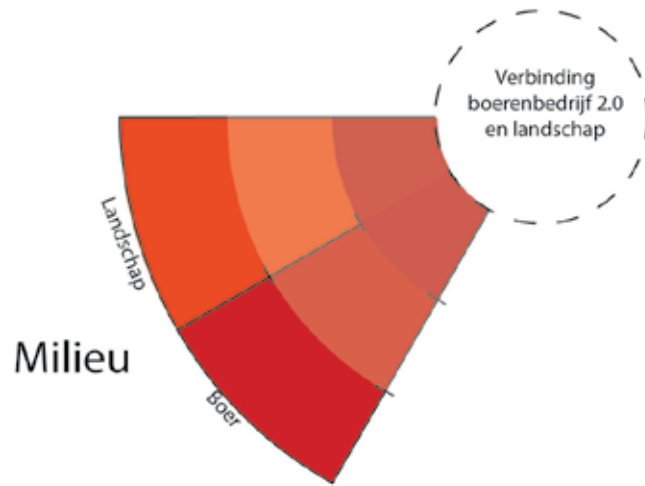
Financieel: beweging naar nieuwe mogelijkheden, maar ook keuzes.

Op financieel vlak wordt samenwerken het nieuwe kernwoord. Het landschap krijgt een grotere schoonheid, de producten worden beter en we worden meer zelfvoorzienend. In steeds sterkere mate zullen boeren en beheerders op elkaar aangewezen zijn. Deels als gevolg van bovenliggende focus op verduurzaming en daarmee samenhangende consequenties, maar anderzijds ook omdat financiële noodzaak daartoe zal toenemen.

Een voorbeeld van deze samenwerking is te vinden in het onderhoud van natuur. Door het beheren van natuur door de agrariërs hebben de tbo's minder kosten en afhankelijk van de definitieve besluiten rond de nieuwe GLB kan dit ook aantrekkelijk zijn voor boeren. Dit zou, zoals in het vorige hoofdstuk aangegeven, ook een goede oplossing kunnen zijn voor de schaarste aan grond. Als de agrariër op deze manier zijn 7% zou kunnen behalen hoeft hij hiervoor geen andere gronden aan te schaffen.

Hout wallen beheer

Hoe?

Landschap

- Bio massa herinzetten

Boer

- Milieu
 - Nieuw type stallen
 - Dierenwelzijn hoog in vaandel
- Mest:
 - Mest op het land als product dat nodig heeft
 - Bodem leven verbeteren
 - Meststromen en voerstromen combineren
- Zelfvoorzienendheid
 - O.a. inzet biomassa uit eigen regio (o.a. hekkelafval, ..) als product mengen met grasproducten leidt tot hoge voerwaarde.
- Nutrientencentrum
- Minder vervoerbewegingen

Milieu: beweging naar een duurzame landbouw met gesloten kringlopen.

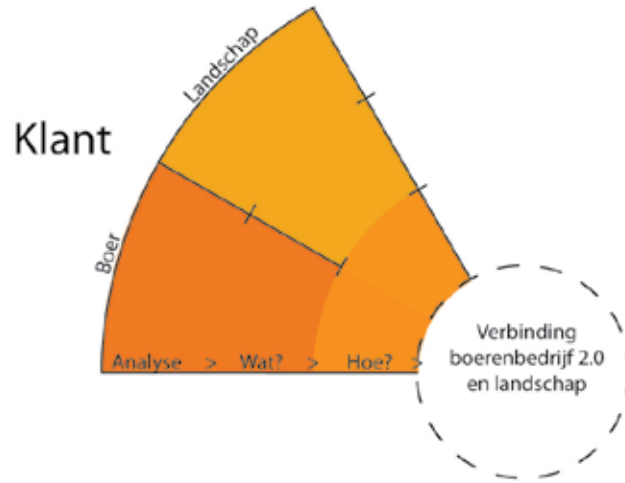
Bij milieu is het de kunst om de cirkel rond te krijgen. De tbo's willen hun gebieden versralen en zitten vooral met de afvoer / verwerking van organisch materiaal. Soms is dit ook goed te hergebruiken voor andere doeleinden, zoals het maken van schuilplekken voor de fauna. Snoeiafval kan ook een onderdeel worden van een breed ingericht voercentrum. Organisch materiaal in de vorm van houtsnippers kunnen melkveehouders bijvoorbeeld goed gebruiken in een nieuw type stal. In deze stallen hebben de koeien nog meer vrijheid en kunnen nog makkelijker de wei in. Agrariërs hebben dierenwelzijn dan ook hoog in het vaandel staan. Het overige organische materiaal kan verwerkt worden tot compost. Dit is een goede aanvulling op de verrijking van de bodem naast het opbrengen van mest.

Daarnaast is het belangrijk om steeds sterker zelfvoorzienend te worden in de brede bedrijfsvoering van het moderne boerenbedrijf. Dat betekent ook dat het gebruik van energie of het herwinnen ervan aandacht zal gaan vragen. Projecten als 'zonedak' en kleine mestvergisters zullen hier een mogelijke rol in gaan vervullen.

Het steeds kennisintensiever worden van de landbouw is mede reden om in lokaal verband meer te gaan samenwerken; beginnend als kenniscoöperatie maar mogelijk uitgroeiend tot een gebiedscoöperatie met een eigen agenda.

Diervriendelijke stallen

Hoe?

Landschap

- Landschap vermarkten
- Laat zien wat het landschap te bieden heeft

Boer

- Toenemend belang van kennis & innovatie
 - Eenzijds produceren voor wereldmarkt, anderzijds focus op lokale omgeving
- Diversiteit melkstromen
 - Kwaliteits keurmerk
 - Koe in de wei
 - Gebiedseigen producten
- Betrekken bij het bedrijf
 - “Kom op de Pleats”. Laten zien wat er gebeurt
- Verbreden activiteiten
 - Kansen maatschappelijk recreatieve diensten

Organiseer events

Klant: beweging naar gastheerschap

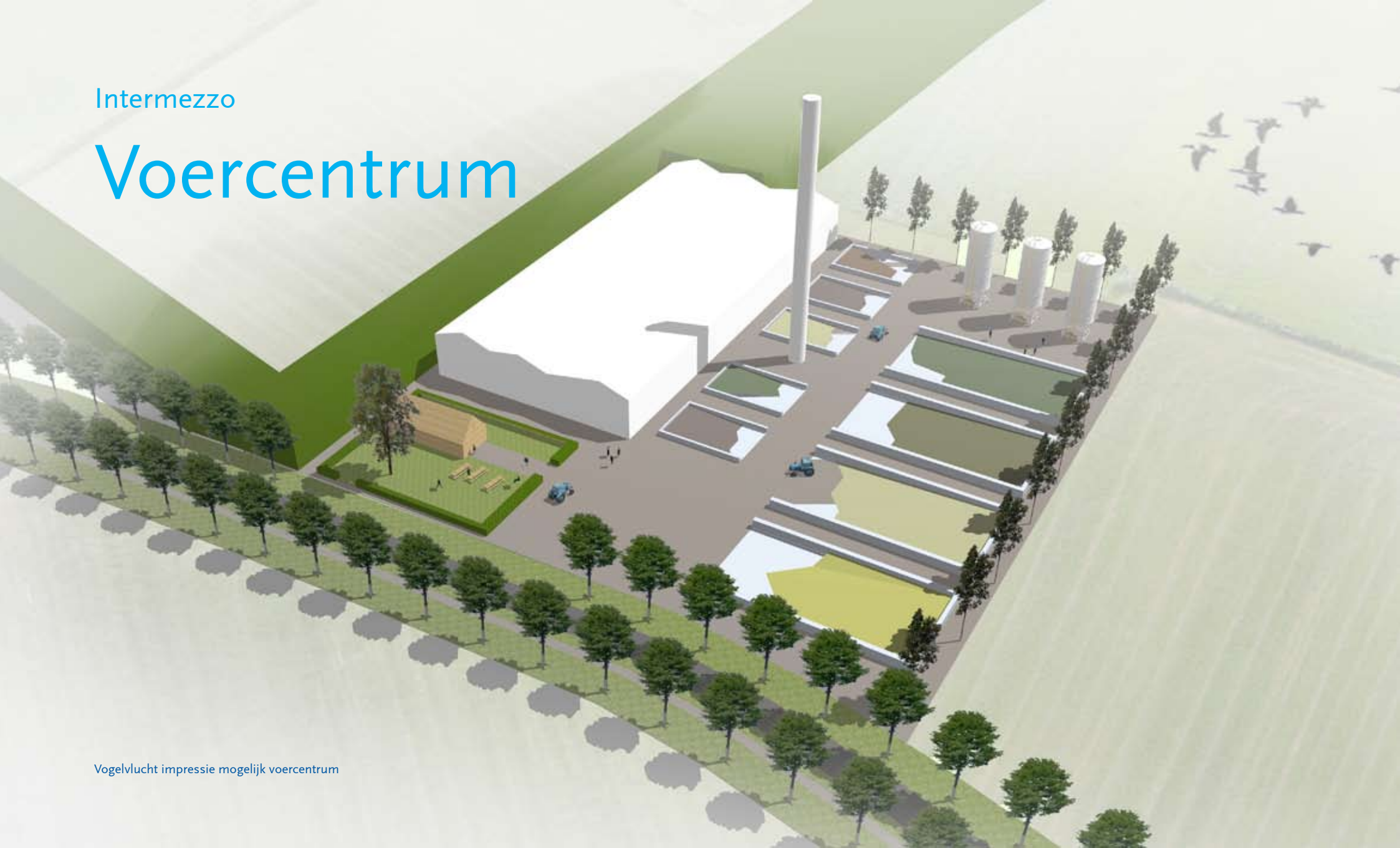
Bij klant denken we vooral aan het vermarkten van het gebied en aan gebiedsspecifieke producten zoals we ook in het hoofdstuk over 'pro-

duct' hebben genoemd. Het verder ontwikkelen van een recreatievisie voor "Land van de Tjonger en Linde" zou een manier kunnen zijn om het gebied aantrekkelijker en toegankelijker te maken.

Intermezzo

Voercentrum

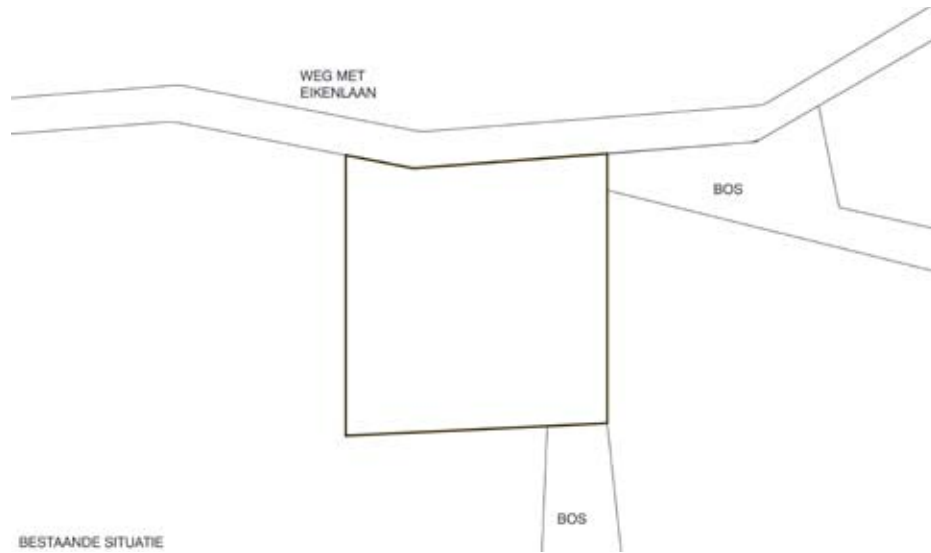

Vogelvlucht impressie mogelijk voercentrum

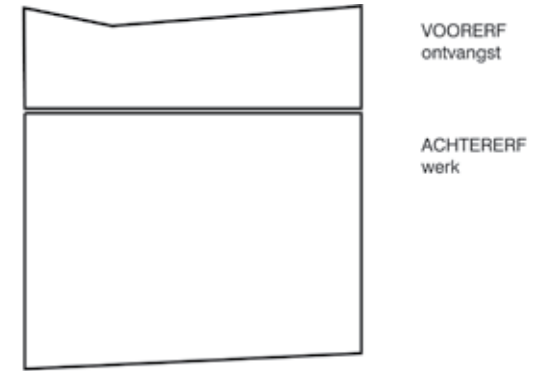
Inleiding

Gaande het proces bleek er interesse te zijn voor een voercentrum in het gebied. We hebben hier de nodige informatie over ingewonnen en het voercentrum in Leeuwarden bezocht door middel van een excursie. Wat is een goede plaats voor een voercentrum en is het landschappelijk in te passen?

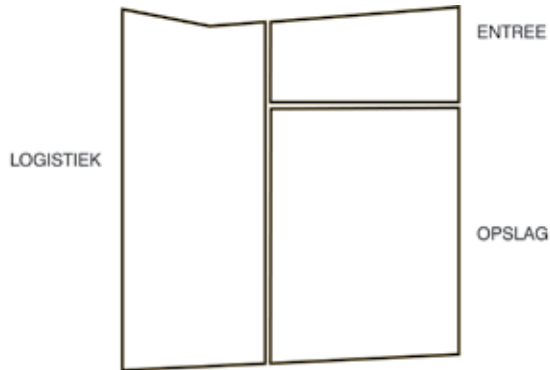
Wij denken dat een voercentrum een toevoeging aan het landschap kan zijn mits het goed is ingepast en van een hoge architectonische kwaliteit is. Het voercentrum kan daarmee een betekenisvol icoon worden voor en van de nieuwe gebiedscoöperatie.

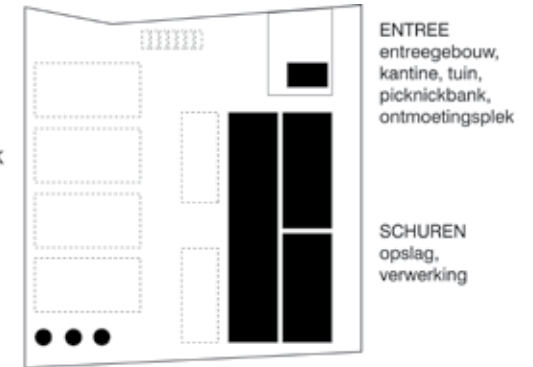
BESTAANDE SITUATIE

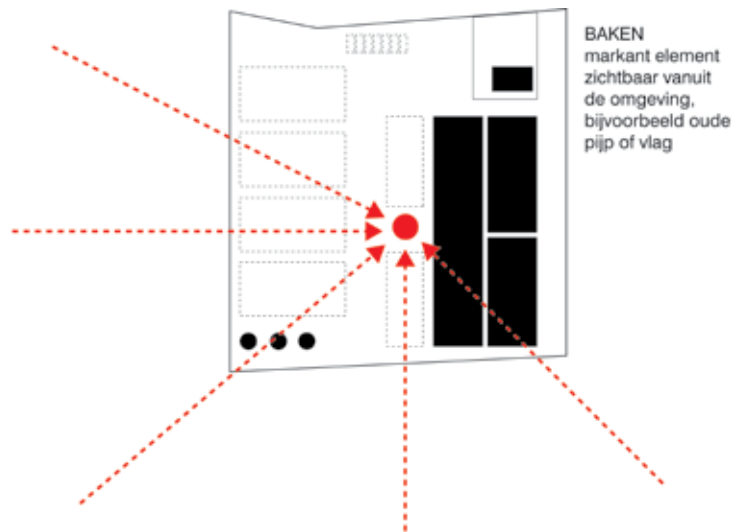
HOOFDOPZET

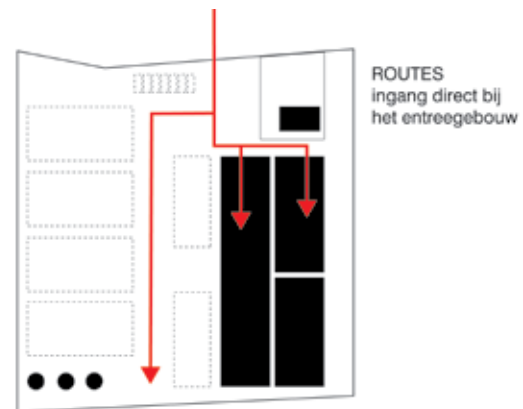
FUNCTIES

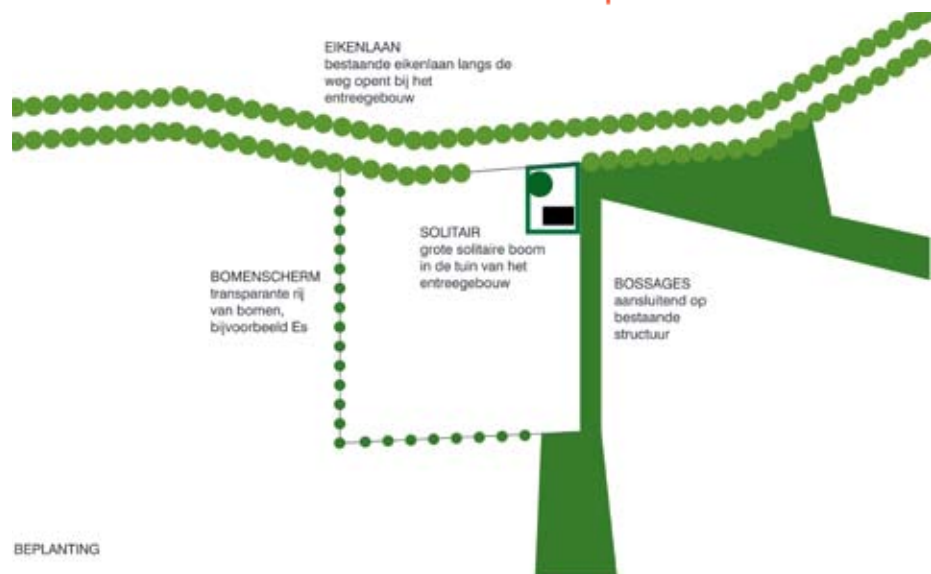
GEBOUWEN

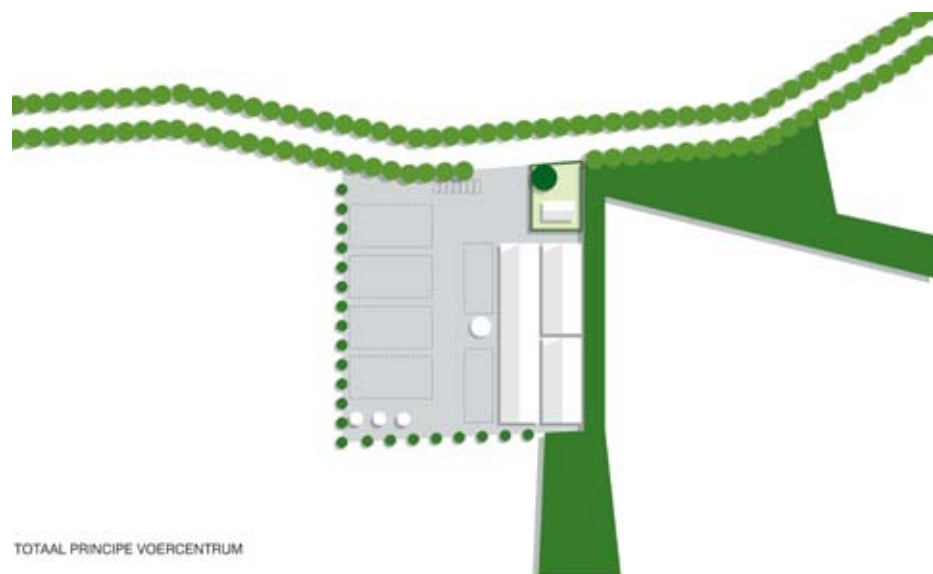
BAKEN

ROUTES

BEPLANTING

Impressie erf mogelijk voercentrum

Atelier Fryslân, werkplaats voor ruimtelijke kwaliteit

Impressie ontmoetingstuin bij voercentrum

(5) Organisatie en proces

In dit hoofdstuk willen we inzoomen op de manier waarop de verbonden boeren zichzelf langzamerhand verder kunnen ontwikkelen tot gebiedscoöperatie. In de huidige situatie is er behoefte aan kennis over hoe zoiets kan ontstaan en ook aan kennis over inhoudelijke ontwikkelingen. De ontwikkeling kan vormgegeven worden door te starten met een studiegroep en het gezamenlijk inhuren van expertise. Ook het in kaart brengen van cijfers over de verschillende bedrijven kan helpen elkaar te versterken. Voorwaarde is wel dat er een open houding bestaat tussen de boeren en ze het gezamenlijk belang ervan inzien. Deze kennis kan uiteindelijk leiden tot efficiëntere bedrijfsvoering.

In de afgelopen periode is door Sieberen Bakker (stagiair Van Hall / Accon AVM) een onderzoekje gedaan naar de mogelijkheden van een voercentrum in het projectgebied. De uitkomsten van dat onderzoekje, apart gepresenteerd in een bijeenkomst bij Accon AVM, bracht duidelijk aan het licht dat het gezamenlijk optrekken en inzichtelijk maken van cijfers veel toegevoegde waarde kan opleveren.

Complexiteit

Landinrichtingsvraagstukken zijn complexe vraagstukken. De toekomstige ontwikkeling van de landbouw ook. Niet van de vloer op zolder maar een geleidelijk proces voorwaarts verdient de voorkeur, waarbij de continuïteit voorop staat.

Nieuwe gezamenlijkheid

De ontwikkeling van landbouw op Europees niveau vraagt op diverse niveaus om herpositionering. Schaalvergroting, verbreding, GLB richtlijnen, mondiale concurrentie, het is allemaal van invloed op

het werkerrein van de boer. Die complexiteit vraagt ook om samenwerkingsverbanden. Niet alleen samenwerking op coöperatieniveau, maar ook op lokaal niveau. Diverse instrumenten, zoals bijvoorbeeld een voercentrum, stimuleren lokale samenwerking.

Naast de samenwerking tussen boeren zijn er meerdere redenen om aan te nemen dat de samenwerking met beheerorganisaties als It Fryske Gea of Staatsbosbeheer belangrijker wordt. Op lange termijn liggen juist in hernieuwde samenwerking kansen. Waarbij biomassa van eigenaar 1 door eigenaar 2 wordt verwerkt en dat beheer van land van beheerder 1 gedaan wordt door boer 2.

Vertrouwen en verbondenheid

Dit kan alleen succesvol werken als er onderling vertrouwen is of kan ontstaan. En er open dialoog kan zijn over elkaars doelen en belangen.

De gebiedscoöperatie: Land van de Tjonger en Linde

Het belangrijkste instrument dat ingezet zou kunnen worden om de voorgestelde visie te realiseren heeft betrekking op het gezamenlijk organiseren in een op te richten kenniscoöperatie die kan uitgroeien tot een gebiedscoöperatie. In eerste instantie kan dit in klein verband (bijvoorbeeld binnen de Gagelvenne), maar op termijn kan dit breder worden ingericht. Het advies is om niet te groot te beginnen.

Doelstelling:

Verschillende grondgebruikers en/of eigenaren brengen grond in een “pool” om daarmee meer flexibiliteit en mobiliteit in het grondgebruik te creëren en zo bepaalde vooraf gestelde doelen te kunnen realiseren.

Doel

- De juiste grond inzetten bij de juiste ondernemer en/of gebruiksdoel.
- Het verbeteren van de landbouwstructuur, beperken vervoersbewegingen en verkeersveiligheid verbeteren.
- Het verruimen van het grondareaal voor extensivering, biodiversiteit, milieu en natuurrealisatie.
- Het grondgebruik op elkaar afstemmen om kringloopsystemen te verbeteren en/of te ontwikkelen met ruimte voor de landbouw, water en aandacht voor het landschap.
- Het inspelen op nieuwe ontwikkelingen van particulier natuurbeheer en GLB
- Het uitvoering geven aan een economisch- en ecologisch verantwoorde gebiedsgerichte landbouw & natuuragenda
- Het vergroten van de regionale economie en betrokkenheid van de burgers.
- Naast samenwerking rond het thema “grond” ook samenwerking zoeken op andere gebieden (arbeid, kennis, inkoop, enz.)

62

Aandachtspunten

- Er is een onafhankelijke ‘procesmotor’ nodig. Iemand die overstijgend het proces kan aansturen en ook belangenoverstijgend kan functioneren. Het is raadzaam dat deze procesmotor niet zelf direct belangen heeft in of met de door de coöperatie ingezette trajecten.
- In de coöperatie moeten naast boeren ook TBO's of andere gebiedseigenaren deelnemen.

- Uitgangspunt is dat we de discussie vanuit meerdere kanten belichten en dat het doel is om tot elkaar te komen (o.a. boer en TBO's)
- Stap voor stap vertrouwen winnen
- Communicatie is zeer belangrijk voor het slagen de coöperatie, partijen voelen zich snel gepasseerd. Goed organiseren en communiceren.
- De coöperatie dient wel iets op te leveren. Niet alleen praten maar ook gewoon doen!
- Uitgangspunt: de coöperatie moet zichzelf kunnen bedruipen. Dus zorgdragen voor de eigen inkomsten. Voor de toekomst dus onafhankelijk worden van subsidies (dus alleen eventuele opstartsubsidie).
- Samenwerking vastleggen in verslagen en/of contracten

Niet het wiel opnieuw uitvinden, maar leren van elders

Er zijn in den lande op meerdere plekken vergelijkbare initiatieven. Het is raadzaam deze nader te beschouwen en lering te trekken voor de eigen inrichting. In dat verband noemen we een aantal voorbeelden:

- Eemland: verwevenheid landbouw en agrarisch natuurbeheer
- Achterhoek: inpasbaarheid landbouw en landschap
- EcoLaNa: efficiënter grondgebruik en ruimte voor natuur, water en landschap

Inbedding van het initiatief:

Denk bij de oprichting in termen van 'groeimodel'. Zorg binnen dat groeimodel voor heldere beslismomenten voor wel/niet uitbreiden of doorgaan. In dit specifieke geval zou het volgende een denkrichting kunnen zijn:

Start in klein verband op het 1e niveau.

- 1e niveau: zie dit als specifieke pilot binnen Gagelvenne (voor 1 jaar) met de nu aanwezige groep aangevuld met Fryske Gea + Staatsbosbeheer.
- 2e niveau: zorg ervoor dat het proces gedragen wordt door Gagelvenne en dat de overige boeren stap voor stap betrokken kunnen worden
- 3e niveau: zorg ervoor dat het proces daarna ook zijn uitwerking kan hebben op ELAN.

Wat zijn potentiële thema's voor het 1e jaar van de coöperatie?:

1. Water:
 - Samen gebiedsplan maken
2. Milieu:
 - Samen opzetten van nutriëntenbank
 - Uitwerken van technische beheer/cijfers (denk aan automatisering)
3. Klant:
 - Ontwikkeling van streekproducten
 - Toegangsafspraken voor het recreatief gebruik landschap
4. Product:
 - Voercentrum
 - Samenwerking opzetten tussen tbo's en boeren
 - Mogelijkheden onderzoeken van grondmobiliteit

Coöperatief voorwaarts: betrokkenheid

- Partners: Staatsbosbeheer, Fryske Gea: willen meedenken
- Plattelandsprojecten ZO, o.a. ook gebiedscoöperatie ideeën (in het kader van Elan)
- Kennisclusters (LEI) geïnteresseerd o.a. "Groen ondernemen met veehouderij"
- DLG: wil eventueel wel onafhankelijk voorzitter leveren, heeft kenniservaring
- Accon AVM: wil kennisgroep ondersteunen

(6) Aanbevelingen

64

Algemeen

In de agrarische sector zijn grote veranderingen gaande of aanstaande. Interessant is het om die veranderingen in te zetten om te komen tot een maatschappelijk gedragen modern boerenbedrijf waar een goede boterham wordt verdiend én tot een aantrekkelijk landschap met een hoge belevingswaarde voor de mens. Een ambitieuze doelstelling die gaande het proces gevoed is door de boeren zelf, waarbij we ons hebben beperkt tot een afgebakend gebied om de problematiek behapbaar en toepasbaar te houden. Tegelijkertijd doet een dergelijke benadering wellicht niet helemaal recht aan de complexiteit van de opgave. Het zou goed zijn om een advies als dit in te bedden

in een grotere agenda gebaseerd op bijvoorbeeld een landbouwvisie voor Noord-Nederland. Vanuit een dergelijke visie kan nog scherper worden ingezoomd op het gebied rondom Oldeberkoop. Wat maakt het relatief kleinschalige gebied van zuidoost Fryslân onderscheidend in landbouwkundige zin ten opzichte van bijvoorbeeld de waddenkustregio?

In die zin zou in een uitwerking van dit advies een nader onderscheid kunnen worden gemaakt tussen een strategische discussie en een meer operationele discussie binnen het plangebied. Dit biedt kansen voor de volgende uitwerking:

Ontwikkeling strategische agenda voor het gebied “ Land van Tjonger en Linde”

Eigenaren agenda: provincie, gemeentes, Rabobank Heerenveen-Stellingwerven, gebiedseigenaren, Wetterskip.

Het creëren van een Tjonger/Linde gebied overstijgende agenda die aansluit bij grootschalige ontwikkelingen op het gebied van de landbouw. Een voorbeeld kan zijn om bijvoorbeeld het gebied, inclusief de landbouw, geheel volgens kringlopen in te richten. Daarmee creëer je een bovenliggende landbouwagenda voor verduurzaming van de sector rondom Oldeberkoop in een aantrekkelijk landschap.

Ontwikkeling operationele agenda voor deelgebieden (b.v. Gagelvenne)

Eigenaren agenda: boeren, uitvoerend verantwoordelijken Wetterskip, Fryske Gea, e.a.

Hier kan de gebiedscoöperatie een rol spelen. Deze coöperatie (zoals al door ons uitgewerkt) is relatief operationeel ingericht op het directe belang van betrokkenen en ter stimulering van kennis en samenwerking binnen een afgebakend gebied. Om een coöperatie succesvol op te starten (van een kenniscoöperatie bijv. groeien naar een gebiedscoöperatie) vergt expertise op 2 niveau's.

Het eerste is op procesniveau. Dit gaat over de kennis die nodig is om een samenwerkingsproces op gang te brengen en aan te sturen. Maar ook hoe kan een betrokken boer tijd organiseren om inhoudelijk in zo'n project een bijdrage te leveren. Hoe doe je dat? Hoe maak je dat praktisch etc.

Het tweede is op meer inhoudelijk niveau. Dat gaat bijv. om specifieke kennis die in de coöperatie gebracht moet worden (kan op allereerste hande gebied zijn).

Om een operationele agenda op gang te brengen zijn er naast proces/inhoudelijke kennis (zie hierboven) ook modellen nodig om grond mobiel te maken. Enerzijds kan dit binnen het beschikbare areaal door bijv. de nieuwe GLB regeling (7%) collectief op te lossen en daarmee het totale, gezamenlijke areaal, effectiever in te richten. Anderzijds is er buiten het gebied 'grondruil' gebied nodig. Je zou in het geval van Oldeberkoop kunnen denken aan de boerderijen (gronden) die als gevolg van N351 aanleg aangekocht zijn door de provincie. Kunnen we die gronden inbrengen om grondmobiliteit op gang te brengen. Je kunt daardoor ook ruimte creëren door bijv. uit het gebied een bedrijf te verplaatsen.

Aanvullend is het nodig dat je sectoroverschrijdende gebiedsgerichte samenwerking op gang brengt tussen diverse belangen en partijen. Alleen dan kun je samen in een gebied meters maken. Ook dat vraagt de nodige inspanning en procesbegeleiding.

Maar op korte termijn kunnen de boeren en andere belanghebbenden en grondeigenaren rondom Oldeberkoop aan de slag met de gebiedscoöperatie. De beschreven win-win situaties in de visie op het gebied zijn interessant genoeg om direct mee aan de slag te gaan. Dit vereist naast een gemeenschappelijk belang onderling vertrouwen en goede communicatie. Een nadere prioritering binnen de eerste te zetten stappen is bij de oprichting van de coöperatie noodzakelijk. Het beoogde voercentrum kan ook in landschappelijke en symbolische zin een markering zijn op termijn van een volwaardige en gedragen gebiedscoöperatie 'Land van Tjonger en Linde'.

(7) Bijlage

Samenvatting van de keukentafelgesprekken inclusief kansen

In onderstaande tabel is een korte weergave gegeven van de aangedragen punten uit de gesprekken en gekeken naar de rode lijn. Deze leidt tot potentiële kansen die we via expertsessies nader kunnen beschouwen.

Invalshoek	Thema	Samenvatting
Voer	Voer-productie, voer-centrum, wisselteelt, ..	<p>Voer voor droge koeien, flexibiliteit, maar ook evtuele spanning tussen producerende boeren (beste vs slechtste), intensiveren van bestaande hectares. Huidige onderzoek gestrand omdat schaal (k. tot voercentrum) te groot blijkt. Maar ook vergunning locatie (industrieterrein), basisrantsoen kan handig zijn en ook voor bijproducten (perspulp). Rantsoenen op maat. Toename kwetsbaarheid eigen kuil. Vraag is wel of het goedkoper kan. Ook niet voor iedereen van toepassing (denk aan biologisch).</p> <p>Let op: niet iedereen vindt het interessant. Kan eigen voer goed regelen</p> <p>Kans:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Onderzoek en update inzichten van vervoercentrum ontwikkeling ZO Fryslân met inzichten vervoercentrum Leeuwarden</i>

Water	Waterproblematiek, verdroging, vernatting, ..	<p>Verdroging is een groter thema dan vernatting. Misschien in zomer meer 'buffercapaciteit' nodig voor irrigatie. Mogelijk meer eigen invloed op watersysteem (flexibiliteit), problematiek voor akkerbouw groter dan voor veeteelt in dit gebied. Watergebiedsplan is in de maak. Hier en daar te grote sloten?</p> <p>Kans:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Actieve participatie bij watergebiedsplan</i>
Natuur/biologie	Ecologische waarde, natuurbeheer,	<p>Samen met partij als It Fryske Gea kijken naar ecologisch verantwoord gebied (7%zone), kant/randbeheer was succes (o.a. schone water) maar is afgeschaft (te weinig rendement en te strenge eisen). Datzelfde geldt veelal voor weidevogelbeheer. Boswallenbeheer was te beperkend. Predatiedruk is hoog (kraaien, vossen, dassen, ..)</p> <p>Kans:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>GLB regeling nieuwe stijl?</i>

Land-schap	Landschap s-inpassing, grenzen, grondmobi-liteit, ..	<p>Grote gronddruk. Uitbreiding huiskavels is duur. Derhalve stevige intensivering van bestaande hectares nodig. Groei b.v. 7% regeling zou ook op afstand kunnen in coöperatief model. Veel kapers op de kust. GLB wisselteelt is nog onduidelijk. Landschappelijke regelgeving (bijv. boswallen) is soms beperkend in relatie tot verdere intensivering van het gebied. 7% gebiedsregeling geeft meteen ook extra ecologische doelen kans. Beheer van die gronden gezamenlijk inrichten.</p> <p>Kans:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Coöperatief gebruik grond (7% regeling). Issue is wel of daar voldoende mogelijkheden zijn om 'gezonde' snee te realiseren (o.a. ietsje mestgebruik). Er zal anders verschraving plaatsvinden en daardoor geen interessant voer zijn.</i> 2. <i>Randbeheer herintroductie via nieuwe GLB</i>
Finan-cieel	GLB doorvertaling, bedrijfsopvolging, rol bank, ..	<p>GLB veel onduidelijkheid over exacte insteek, voorwaarden etc. Kennis van initiatieven als FALA (Achterhoek) van belang -> pilot GLB. Daar werkt oprichting van gebiedscoöperatie (waterschap, landeigenaren, boeren).</p> <p>Nieuwe markten o.a. Hennep voor o.a. toepassing wisselteelt eisen</p> <p>Kans:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>GLB toelichting (met name op extra diensten zoals randbeheer of dergelijke)</i> 2. <i>Effect mestquotering?</i>
Verduur-zaming	Energiebesparing, productie, afvalstromen	<p>Energiebesparing: Heeft potentieel ondanks het feit dat er al activiteiten voor besparing zijn en worden ontplooit door de meeste boeren.</p> <p>Energieproductie: Geen biogas (evt. alleen navergister voor mest).</p>

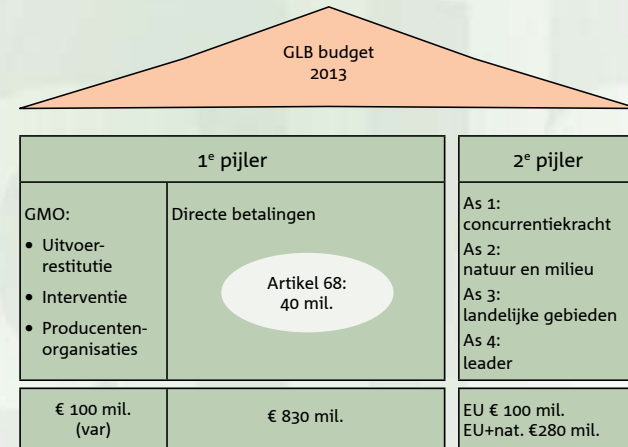
		<p>Zonnecellen matig: o.a. investeringsprogramma niet helder daarnaast daken niet altijd geschikt.</p> <p>Wind: nauwelijks interesse</p> <p>Afvalstromen: medicijnen</p> <p>Stal: Emissiearme stal</p> <p>Kans:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Energiescan voor energiebesparing</i> 2. <i>Composteringskans van afvalstromen (o.a. hekkelmateriaal of anders)</i> 3. <i>Onderzoeken erfafwatermogelijkheden</i> 4. <i>Toelichting zonnecelgebruik en investeringsplannen daarvoor</i>
Milieu	Mestbeleid, vergunning, mestopslag, ..	<p>Algemeen: Betere spreiding van mest over het jaar nodig. Nu in voorjaar te intensief met grote stikstof 'uitspoeling'. Daarnaast meer kennis nodig over raffinage of scheiding van mest. Waardoor flexibeler en meer gericht mest kan worden ingezet.</p> <p>Mestscheiding: nog geen effectieve en betaalbare oplossingen gezien</p> <p>Mestraffinage: hoe krijg je meer fosfaat uit de mest? Fosfaatgebrek nu ook leidt tot 'fosfaatziekte' (mineralentekort).</p> <p>Kunstmestgebruik Meer gebruik organische kunstmest die mogelijk kan komen uit raffinage/scheidingstechnieken.</p> <p>Uitstoot: Methaan / ammoniak uitstoot</p> <p>Kans:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Workshop mestbeleid 2.0</i> 2. <i>Mestopslag: Nije Pleats oplossingen</i>

Coöperaties (melk)	Invloed coöperatie op beleid etc	<p>Wel meer 'stromen' verwacht en diversiteitsturing. Meeste boeren geven aan toch te blijven produceren voor de wereldmarkt (niet niches). Wel behoefte aan meer kwaliteitssturing (a,b,c melk) die ook apart gewaardeerd kan worden. Daarmee beloon je ook boeren die stap extra zetten (bijv. op gebied van duurzaamheid, landgebruik, weidegang, ..). Ook kansen om voor wereldmarkt te produceren maar wel 100% ecologisch mede omdat de omgeving/maatschappij dit ingeeft (imago)</p> <p>Kans:</p> <ol style="list-style-type: none"> <i>Toekomstgesprek met de coöperatie over toekomstige verwachtingen van coöperatie richting boer.</i>
Gezamenlijkheid		<p>Kan zich ontwikkelen als je samen meer verantwoordelijkheid draagt. Bijv. door gezamenlijk stuk grond te beheren. Maar er kan ook verder gekeken worden naar samenwerkingskansen op gebied van bijv. machinegebruik, mestscheiding/raffinage het voercentrum. Algemeen kan de gezamenlijkheid de behoefte aan meer flexibiliteit ondersteunen. Daarnaast kan kennisuitwisseling op het gebied van procedures (denk aan GLB) meer in gezamenlijkheid worden opgepakt.</p> <p>Gelijktijdig blijft er wel spanning bestaan op samenwerking omdat iedereen ook zijn eigen belang heeft wat ook betrekking kan hebben op andermans bezit.</p> <p>Kans:</p> <ol style="list-style-type: none"> <i>Maken samenwerkingskansenkaart met betrokken boeren</i> <i>Onderzoek koe-kompas verhaal van CONO</i> <i>Onderzoek mogelijkheden van 'maatschappelijk recreatieve diensten'</i>

1. Structuur van het huidige GLB

Het GLB bestaat uit twee pijlers. Pijler 1 bevat de directe betalingen en het markt- en prijsbeleid; pijler 2 het plattelandsbeleid. De totale Europese GLB-uitgaven bedroegen 53 miljard in 2010. Hiermee vormde het GLB ongeveer 40% van het totale EU budget in dat jaar. Op Europees niveau gaat 80% van de uitgaven naar pijler 1 en 20% naar pijler 2.

Nederland kon aanspraak maken op 978,4 miljoen euro landbouwsubsidies in 2011, waarvan 90 miljoen euro voor markt- en prijsbeleid, 817 euro miljoen voor inkomenssteun en ca. 90 miljoen euro voor plattelandsbeleid. Onderstaande figuur geeft een overzicht van de structuur van het GLB met de verwachte GLB ontvangsten in Nederland in 2013.

figuur 1.1. GLB Budget 2013

1.1 Pijler 1

Directe betalingen

- Directe betalingen worden rechtstreeks aan boeren uitgekeerd, losgekoppeld van het productieniveau. Nederland kent voor directe betalingen een historisch referentiemodel; de verdeling van directe betalingen is grotendeels gebaseerd op de historische productie en daarbij ontvangen premies.
- De hoogte van de directe betalingen varieert sterk per sector. De vleeskalverensector en de aardappelzetmeelsector zijn op dit moment de grootste ontvangers. De gemiddelde vleesklaverenproducent haalt het volledige inkomen uit directe inkomenssteun. Ondermeer de tuinbouwsector en de sierteeltsector ontvangen daarentegen geen inkomensondersteuning.

- Boeren moeten om aanspraak te maken op inkomensondersteuning voldoen aan standaarden onder andere op het gebied van milieu, voedselveiligheid, en dierenwelzijn en dier- en plantgezondheid (cross-compliance).
- Onder artikel 68 kunnen lidstaten tot 10% van de directe betalingen gebruiken voor milieumaatregelen, het verbeteren van productkwaliteit en risicomanagement. Nederland maakt van dit artikel gebruik om innovaties te bevorderen, een duurzame landbouwproductie te stimuleren en het dierenwelzijn te verbeteren.

Markt- en prijsbeleid

De EU voert een markt- en prijsbeleid om ervoor te zorgen dat de prijzen voor landbouwproducten stabiel en kostendekkend blijven. Het markt- en prijsbeleid is vergaand afgebouwd en de uitgaven hiervoor zijn teruggefallen naar minder dan 1% van de totale Europese GLB-uitgaven. Het markt- en prijsbeleid behelst de volgende instrumenten:

- **Importtarieven:** Importtarieven op agrarische producten zijn aanzienlijk hoger dan op non-agrarische producten. Tarieven zijn gemiddeld het hoogst voor graan- en melkproducten.
- **Uitvoerrestituties:** Agrariërs konden voor een aantal productgroepen uitvoerrestituties ontvangen wanneer wereldmarktprijzen lager lagen dan Europese prijzen (o.a. voor tarwe, granen, rijst, koolzaad, olijfolie, suiker, melk, en kip). Uitvoerrestituties zijn gedurende het afgelopen decennium vrijwel volledig uitgefaseerd.
- **Interventiemechanismen:** Een aantal producten kennen referentieprijzen, waaronder tarwe, boter, kalfsvlees en suiker. Wanneer de marktprijs onder de referentieprijs valt kan dit product in interventie worden genomen teneinde de prijs te stabiliseren. Sinds de GLB Health Check (2008) gelden referentieprijzen nog slechts voor een zeer beperkt aantal producten.
- **Quota:** Voor een aantal producten, zoals melk en suiker, is sprake van een productiequotum, waarmee het productievolume is geplafonneerd. Het melkquotum loopt volledig af in 2015. Voorzien is dat de suikerquotering eveneens afloopt in 2015. Daarmee zouden binnen het GLB geen quoteringsregelingen meer zijn.

1. 2. Pijler 2

De tweede pijler behelst maatregelen met betrekking tot plattelandsontwikkeling, en het stimuleren van innovatie en concurrentiekracht. Deze pijler bestaat uit een aantal 'assen':

- 1e as: maatregelen met betrekking tot het verhogen van de toegevoegde waarde, het vergroten van concurrentiekracht, modernisering, het ondersteunen van jonge boeren, en het opnieuw op peil brengen van productie na natuurrampen en/of ziektes.
- 2e as: beleid op het gebied van agri-milieumaatregelen, behoud van biodiversiteit, en het ondersteunen van niet-productieve investeringen.
- 3e as: maatregelen met betrekking tot de economische diversificatie van rurale gebieden.
- 4e as: de zgn. LEADER-benadering, waarbij maatschappelijke partijen gezamenlijk kunnen bijdragen aan het bereiken van maatschappelijke doelen m.b.t. plattelandsontwikkeling

De tweede pijler valt te zien als een keuzemenu; lidstaten kunnen, binnen de gestelde kaders, het plattelandsbeleid zelf vormgeven. De nationale invulling van het 2e pijler-beleid wordt neergelegd in het plattelandsontwikkelingsprogramma (POP). Nederland besteedt het budget aan de assen volgens de verhouding 30-30-30-10. Uitgaven onder de tweede pijler moeten in Nederland minimaal met 50% worden gecofinancierd met nationale middelen. Naast het rijk vormen de provincies een belangrijke cofinancier.

2. Commissievoorstel GLB voor 2014 – 2020 en Nederlandse inzet

2.1 Directe betalingen

- Nederland streeft naar de vervanging (op termijn) van de huidige directe betalingen door doelgerichte betalingen, gericht op versterking van concurrentiekracht, duurzaamheid, en innovatievermogen van de landbouwsector, en de beloning voor bovenwettelijke maatschappelijke prestaties.
- De Commissie stelt een herverdeling van directe betalingen tussen lidstaten voor. Nederland is nu de grootste ontvanger van landbouwsteun (Nederland ontvangt ca. 450 euro / ha, versus 95 / ha voor Letland). Nederland is voor een herverdeling van middelen, maar is wel van mening dat:
 - beide pijlers (dus niet slechts directe betalingen maar, ook plattelandsbeleid) daarbij moeten worden meegewogen. Nederland ontvangt nu een relatief klein deel van het Europese budget voor de 2e pijler.
 - door het huidige voorstel de rekening onevenredig zwaar bij Nederland en enkele andere lidstaten wordt neergelegd (Nederland zou 8% worden gekort).
- De Commissie stelt voor om een omslag te maken van het historische naar het regionale model, waarbij alle hectares landbouwgrond steunwaardig zijn. Nederland ondersteunt deze overstap.
- Boeren die inkomenssteun ontvangen worden verplicht een aantal vergroeningsmaatregelen te nemen, om in aanmerking te komen voor 30% van de directe betalingen. De Commissievoorstellen voor vergroeningsmaatregelen behelzen:
 1. handhaving van permanent grasland;
 2. 7% van het bedrijfsoppervlak bouwland reserveren voor ecologisch beheer;
 3. gewasdiversificatie op bouwland.

Nederland ondersteunt het streven naar vergroening van de directe betalingen, maar vindt wel dat de huidige commissievoorstellen te weinig flexibel zijn en zullen leiden tot hogere uitvoeringslasten. Nederland pleit daarom voor een Europees keuzemenu voor vergroeningsmaatregelen, en onderzoekt de mogelijkheid van groene certificering.

- De Commissie stelt voor lidstaten de mogelijkheid te geven om 5 tot 10% van het beschikbare budget voor directe betalingen te reserveren voor gekoppelde productsteun. Nederland is een tegenstander van de herintroductie van gekoppelde betalingen voor sectoren die in de afgelopen jaren juist verplicht zijn ontkoppeld.
- Elke lidstaat wordt verplicht een betaling in te stellen voor jonge boeren, en daarvoor maximaal 2% van het budget voor directe betalingen te reserveren. Nederland kan zich hierin vinden.
- Het Commissievoorstel biedt lidstaten de mogelijkheid om tot 10% van het budget voor de directe betalingen over te hevelen naar de tweede pijler. Nederland ondersteunt dit, maar pleit er wel voor deze middelen zonder nationale cofinanciering te kunnen inzetten.

2.2. Markt- en prijsbeleid

- De nog bestaande quotaregelingen lopen af voordat de nieuwe integrale gemeenschappelijke marktordening in werking zal treden. De Commissie doet geen voorstel om deze quotaregelingen te verlengen. Daarentegen stelt de Commissie voor het markt- en prijsbeleid te beperken tot een vangnet. Nederland kan hiermee volmondig instemmen,
- Volgens het Commissievoorstel worden lidstaten verplicht om producentenorganisaties op hun verzoek te erkennen. De mogelijkheden voor de marktdeelnemers om zich te verenigen en zo meer marktmacht te genereren, kunnen worden ondersteund. Dit mag echter niet zo ver gaan dat de mededingingsregels worden overtreden dan wel dat die moeten worden aangepast.

- Nederland pleit ervoor om over te gaan tot volledige uitfasering van de nog resterende uitvoerrestituties per 2013. De Commissie doet daartoe nog geen voorstel, en maakt uitfasering afhankelijk van de lopende WTO-onderhandelingen

2.3. Plattelandsbeleid

- De Commissie formuleert de volgende prioriteiten voor de 2e pijler:
 - kennisoverdracht in landbouw en bosbouw;
 - versterking concurrentiekracht;
 - risicobeheer en versterking van ketenorganisatie;
 - bescherming van ecosystemen
 - duurzaam grondstofgebruik en CO₂-reductie;
 - stimulering werkgelegenheid en diversificatie.
- Nederland kan deze prioritering ondersteunen, en wil de 2e pijler vooral inzetten voor investeringen gericht op duurzaamheid en innovatie, om daarmee de concurrentiekracht van de Nederlandse landbouw te vergroten.
- De 2e pijler biedt de mogelijkheid tot het werken met collectieven voor agrarisch natuurbeheer. Nederland is zeer positief over deze mogelijkheid. Een collectieve aanpak zal leiden tot een meer samenhangende aanpak van agro-milieubeheer.

3. Korte Geschiedenis

3.1. Inwerkingtreding

Het GLB is in werking getreden in 1962. Redenen om een Europees landbouwbeleid in het leven te roepen:

- het garanderen van een veilige en continue Europese voedselproductie;
- een compromis tussen Frankrijk en Duitsland, waarbij de Duitse industrie toegang zou krijgen tot de Franse afzetmarkt, in ruil voor ondersteuning van Franse boeren;
- het harmoniseren van (nationale) landbouwsteun tussen Europese lidstaten.

3.2. 1962 - 1980

Gedurende de eerste decennia (globaal tot het begin van de jaren '80) lag de nadruk van het GLB op het stimuleren van landbouwproductie middels het markt- en prijsbeleid. Boeren ontvingen garantieprijs voor agrarische producten. Dit beleid was succesvol, maar bracht een aantal nadelen met zich mee:

- agrariërs waren afgesneden van prijsprikkels. Dit leidde tot grote overproductie van een aanzienlijk aantal landbouwproducten;
- het markt- en prijsbeleid en de bijbehorende overproductie hadden een nadelige invloed op handel met derde landen, met name ontwikkelingslanden;
- de groeiende productie legde een toenemende druk op het Europese landbouwbudget.

3.3. 1980 - 2000

Vanaf het begin van de jaren tachtig verschoof de focus van het beleid daarom naar beperking van de overproductie. Allereerst gebeurde dit met name via de invoering van productiequota. De Macsharry-hervormingen van 1992 behelsden een omvorming van markt- en prijssteun naar gekoppelde inkomenssteun. Daarnaast werd in deze hervormingsronde de productie van graan beperkt door een verplichte braaklegging in te voeren.

3.4. 2000 - heden

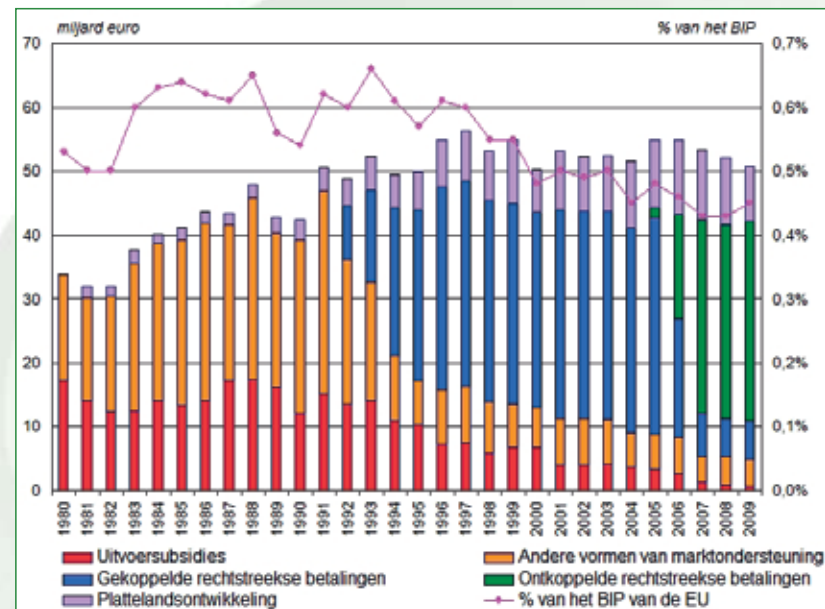
In de jaren 00 werd de focus op het afbouwen van marktversturende maatregelen voortgezet. Door agenda 2000 werd een tweede pijler geïntroduceerd, gericht op plattelandsontwikkeling. Als gevolg van de 2003 mid-term review vond een verschuiving plaats van gekoppelde inkomenssteun naar directe betalingen, losgekoppeld van de productie. In de health check van 2008 werd besloten tot de

uitfasering van het melkquotum, de afschaffing van verplichte braaklegging, en het beperken van markt- en prijsbeleid tot een vangnet.

Onderstaande grafiek toont de ontwikkeling van de verschillende uitgavencategorieën onder het GLB vanaf de 1980 tot nu. Deze grafiek maakt een aantal trends inzichtelijk:

- Afbouw van markt- en prijsbeleid en uitvoerrestituties (geel + rood);
- groei van de directe betalingen (blauw + groen);
- groei van plattelandsontwikkeling (paars); plattelandsontwikkeling maakt nog steeds een relatief klein deel uit van het totale budget.

Tabel 1.1 GLB uitgaven in constante prijzen 2007

Colofon

72

Iniatiefnemer:

Atelier Fryslân

Eewal 66
8911 GT Leeuwarden

t 058 - 2333980
e info@atelierfryslan.nl
w www.atelierfryslan.nl

Mark Berger
Ingrid Elgersma
Peter de Ruyter

Proces begeleiding:

Nij Sicht

Aengewirderweg 78
8449BD Terband

t 06-22519464
e info@nij-sicht.nl
w www.nij-sicht.nl

Klaas Sietse Spoelstra

Verbeelding:

LINT

Groeneweg 54b
3531VG Utrecht

t 06-24812038
e gerwin@landscapeinterventions.nl
w www.landscapeinterventions.nl

Gerwin de Vries

klankbordgroep:

J. van der Bijl
J. Frederiks
A. Graafstra
T. Hof
B. van Noordenburg
W. Oppersma
G. van der Sluis
W. de Wit

